

De genocide in Rwanda: Een gemist verhaal

Een onderzoek naar de berichtgeving over de Rwandese genocide in Canadese, Amerikaanse en Belgische dagbladen

Master thesis

Master Media Studies: Media & Journalistiek
Erasmus School of History, Culture & Communication

Maurice Heijboer

Studentnummer: 322880

Begeleidster: Dr. Bernadette Kester

Tweede lezer: Dr. Marc Verboord

Thesiscode: BK03

Augustus 2013

Abstract

De internationale gemeenschap wordt veelal een passieve houding verweten wanneer het om de genocide in Rwanda gaat. Waar in slechts honderd dagen tijd bijna een miljoen Rwandezes worden omgebracht, kijkt de rest van de wereld grotendeels de andere kant op. Ook de westerse media worden hieraan schuldig geacht, doordat zij niet tot nauwelijks aanwezig waren in de kleine Centraal-Afrikaanse staat ten tijde van de volkerenmoord en dus te weinig informatie over de ramp naar buiten brachten. Het is echter belangrijk om te bekijken op welke manier en in welke mate westerse media over de genocide hebben bericht. In dit onderzoek is daarom dieper ingegaan op de berichtgeving van zes Canadese, Amerikaanse en Belgische dagbladen. Deze landen hadden om uiteenlopende redenen bepaalde belangen bij Rwanda en de genocide, waardoor verwacht mag worden dat uitgebreid over de volkerenmoord is gesproken.

In het onderzoek is gekeken naar leemtes en stereotypen binnen de berichtgeving. Middels een kwalitatieve inhoudsanalyse is bekeken in hoeverre acht cruciale gebeurtenissen en kenmerken van de Rwandese genocide zijn voorgekomen in de berichtgeving. Vervolgens is via een kwantitatieve onderzoek in hoeverre gebruikt is gemaakt van vijf centrale stereotype beelden over de Rwandese genocide, zoals die uit eerder onderzoek naar voren waren gekomen. Uit deze kwantitatieve analyse is gebleken dat de onderzochte kranten uit Canada, de Verenigde Staten en België relatief weinig gebruik maakten van de vijf stereotypen. Enkel het beeld van een irrationele stammenstrijd kwam in het merendeel van de artikelen naar voren. Dit wil echter niet zeggen dat zij een volledig en genuanceerd beeld hebben verschaft van de gebeurtenissen, aangezien diverse aspecten op grote schaal gemist zijn. Zaken als de systematische uitroeiing van Tutsi's, de haatzaaiende media en de situatie binnen de geïmproviseerde vluchtelingnoorden in Rwanda kwamen pas in een later stadium aan het licht. De media lijken niet tijdig te hebben doorgehad op welke enorme schaal de volkerenmoord zich ontspon en dus kan geconcludeerd worden dat deze media dezelfde passieve houding vertoonden als de gehele internationale gemeenschap. Pas wanneer over de vluchtelingenkampen buiten Rwanda werd bericht, kwam meer gedetailleerde informatie naar buiten. Op deze plekken waren immers verslaggevers aanwezig, die tijdens de genocide zelf nagenoeg ontbraken in het land.

Voorwoord

Een jaar geleden had ik niet gedacht dat ik mijn masterscriptie over Rwanda zou schrijven. Niet omdat ik nog nooit had gehoord van het land, maar omdat ik simpelweg weinig wist van de enorme tragedie die zich hier in 1994 heeft afgespeeld. Het onderwerp heeft mijn aandacht tijdens het eerste vak van de master echter in grote mate getrokken, waarbij ik vooral verbaasd werd door de passieve houding en de terughoudendheid van de internationale autoriteiten en de media. Dit heeft mij dus zelfs doen besluiten om mijn masterscriptie aan dit onderwerp te wijden. Achteraf kan ik zeggen dat ik daar geen moment spijt van heb gehad. Naast de uitdaging om op zelfstandige wijze een relatief grootschalig wetenschappelijk onderzoek op touw te zetten, heb ik namelijk ook zeer veel geleerd over een onderwerp waar ik niet lang geleden nog weinig over te melden zou hebben. In mijn ogen is dit dus een verrijking geweest, aangezien ik met me met grote belangstelling heb verdiept in een van de zwartste periodes van de twintigste eeuw en de rol die de westerse media hierbij hebben gespeeld.

Dit had echter niet tot stand kunnen komen zonder de hulp en steun van bepaalde mensen. Allereerst bedank ik daarom mijn begeleidster Bernadette Kester, die mij regelmatig de spreekwoordelijke duwtjes in de goede richting heeft opgestuurd. Ook was zij altijd bereid om relevante artikelen aan te reiken en zelf actief mee te denken over oplossingen wanneer ik vastliep tijdens bepaalde momenten, zoals de dataverzameling of de methodiek die ik ging hanteren. Dit kan ik zeer waarderen, aangezien het vaak een opstap is geweest naar een goed vervolg van de thesis.

Daarnaast wil ik mijn familie en vrienden bedanken voor de steun tijdens het gehele traject. Doordat de meesten van hen eveneens weinig wisten van de Rwandese genocide en de rol van de media, kon ik regelmatig mijn eigen voortgang controleren door hen telkens nieuwe aspecten van de gebeurtenissen vertellen. Tenslotte wil ik ook de Koninklijke Bibliotheek van België bedanken voor het verschaffen van het datamateriaal van de Vlaamse kranten.

If I look at the mass, I will never act
- *Mother Teresa*

Inhoudsopgave

1. Inleiding.....	7
2. Contextueel en theoretisch kader.....	11
2.1 Achtergrond van het conflict.	11
2.1.1 De weg naar genocide.....	12
2.1.2 De buitenwereld tijdens de genocide.....	14
2.2 Nieuwswaarden.....	15
2.2.1 Determinanten van nieuwswaarde.....	16
2.2.2 Wat had nieuwswaarde tijdens de genocide?.....	18
2.3 Westerse media in Rwanda.....	24
2.3.1 Omstandigheden in conflictgebieden als Rwanda.....	25
2.3.2 De berichtgeving over Rwanda.....	28
2.3.3 Gelijktijdige gebeurtenissen.....	30
2.4 Het continent Afrika in de media.....	31
2.4.1 Betrokkenheid bij Afrika.....	33
2.4.2 Praktische belemmeringen in Afrika.....	34
2.5 Framing.....	36
2.5.1 Leemtes en stereotypen.....	37
2.5.2 Soorten frames.....	38
3. Methoden en operationalisering.....	40
3.1 Methoden en databeschrijving.....	40
3.2 Operationalisering.....	42
3.2.1 Kwantitatieve inhoudsanalyse: oppervlakkige berichtgeving en leemtes.....	42
3.2.2 Kwalitatieve inhoudsanalyse: stereotypen.....	44
4. Resultaten.....	48
4.1 Oppervlakkige berichtgeving en leemtes.....	48
4.1.1 De aanslag.....	48
4.1.2 De moord op tien Belgische paracommando's.....	49
4.1.3 Haatzaaiende media in Rwanda.....	50
4.1.4 De terugtrekking van VN-soldaten.....	52
4.1.5 De opvang van Tutsi's in het Amahoro-stadion.....	54
4.1.6 De lijken langs wegen en in rivieren.....	55
4.1.7 De vluchtelingenstromen naar buurlanden.....	57
4.2.8 Het woord 'genocide' in de media.....	60
4.2 Stereotypen.....	64
4.2.1 Vergelijking tussen kranten en landen.....	64
4.2.2 Gebruik van ieder stereotype.....	65

5. Conclusie.....	70
5.1 Oppervlakkige berichtgeving en leemtes.....	70
5.2 Stereotypen in de berichtgeving.....	73
6. Discussie.....	77
7. Literatuur en bronnen.....	79

1. Inleiding

Halverwege de jaren negentig werd de wereld opgeschrikt door twee verschrikkelijke genociden. Vandaag de dag zullen de moordpartijen in het voormalige Joegoslavië voor veel Nederlanders niet onbekend zijn, waarbij vooral de moord op duizenden moslims in Srebrenica in 1995 nog regelmatig aangehaald wordt in het nieuws. Gezien de dubieuze rol van de Nederlandse Dutchbat-militairen is dit niet verwonderlijk. Niet veel mensen zullen echter weten dat slechts twaalf maanden eerder zeker achthonderdduizend mensen op brute wijze zijn afgeslacht in het Afrikaanse land Rwanda. Tijdens een burgeroorlog werden Tutsi's en gematigde Hutu's systematisch uitgeroeid in een periode van slechts honderd dagen. Ondanks de aanwezigheid van de United Nations Assistance Missions for Rwanda (UNAMIR), een speciaal in het leven geroepen missie van de Verenigde Naties in Rwanda, konden de moordpartijen massaal doorgang vinden ("Rwandese Genocide," 2009).

De gebeurtenissen in Rwanda zijn op verschillende manieren opmerkelijk te noemen. Zo begonnen de moordpartijen op de Tutsi's en gematigde Hutu's op 6 april 1994, maar durfden de Verenigde Naties pas op 17 mei te stellen dat er wellicht sprake was van 'daden die met genocide te maken hebben'. Op dat moment waren al ruim vijfhonderdduizend mensen de dood in gejaagd en was het ergste kwaad al geschied (Berwouts, 2012). Gezien de aanwezigheid van een speciale VN-vredesmacht tijdens de moorden en deze late erkenning van een genocide is het niet verrassend dat de rol van de Verenigde Naties achteraf als zeer bedenkelijk werd gezien. De Canadees Romeo Dallaire was destijds leider van de VN-vredesmissie in Rwanda, die later in een boek van zijn hand erkende dat het mandaat waarmee hij moest werken ernstig tekortschoot (Dallaire, 2003).

Naast Canada heeft ook België een aanzienlijke rol gespeeld tijdens de verschrikkingen in 1994. De vredesmissie UNAMIR, die dus werd geleid door Romeo Dallaire, bestond namelijk vooral uit Belgische militairen. Dallaire gaf in april 1994 tien Belgische commando's de opdracht om de nieuwe Rwandese president te beschermen, wat echter rampzalig verliep. Zowel de nieuwe president als de tien Belgen werden vermoord. De Belgische autoriteiten

waren woedend op Dallaire en besloten onmiddellijk om al hun militairen terug te halen. In de weken die volgden werden bijna een miljoen Rwandezes op systematische wijze vermoord.

Een derde land dat in feite bij elk conflict als betrokkene gezien kan worden zijn de Verenigde Staten. Zo is het hoofdkantoor van de Verenigde Naties in New York gevestigd, terwijl het land ook een belangrijke rol vervult binnen de VN. Daarnaast bezitten de Verenigde Staten als 'wereldmacht' altijd een bepaalde invloed bij conflicten in de wereld, waardoor het land niet buitenschot kan blijven wanneer het gaat om een van de meest grootschalige genocides van de twintigste eeuw.

Een ander merkwaardig aspect van de genocide in Rwanda was de gebrekkige berichtgeving van de media. Om uiteenlopende redenen hebben veel journalisten de massamoorden simpelweg gemist, omdat voor slechts een enkeling geheel duidelijk was wat zich in het Afrikaanse land precies afspeelde. Daarom zal in dit onderzoek allereerst gekeken worden naar de leemtes die in de Canadese, Belgische en Amerikaanse berichtgeving ontstonden. Veel gebeurtenissen zijn namelijk slechts op oppervlakkige wijze gerapporteerd, terwijl sommige informatie zelfs in zijn geheel ontbrak. Op het onderscheid tussen leemtes en oppervlakkige berichtgeving zal later worden ingegaan. In beide gevallen ligt de nadruk echter op de aspecten van de Rwandese genocide die niet of nauwelijks zijn weergegeven in de berichtgeving.

Naast de leemtes zal in dit onderzoek vervolgens ook aandacht worden besteed aan stereotypen. In eerder onderzoek is namelijk diverse malen aangetoond dat de berichtgeving over Afrika veel stereotypingen bevat, wat een gesimplificeerd en onvolledig beeld tot gevolg heeft. Gezien het feit dat Rwanda tot het Afrikaanse continent behoort, is het goed mogelijk dat in de berichtgeving over de genocide eveneens gebruik is gemaakt van dit soort stereotypen. Om het bestaan van leemtes en stereotypen te achterhalen, is de volgende onderzoeksvraag opgesteld:

Vanuit welke stereotypen hebben Canadese, Belgische en Amerikaanse kranten verslag gedaan van de genocide in Rwanda en welke leemtes toont deze berichtgeving achteraf bezien?

De maatschappelijke relevantie van het huidige onderzoek ligt allereerst verscholen in het feit dat de mensheid recht heeft om te weten wat precies heeft plaatsgevonden in Rwanda, maar vooral in hoeverre de media steken heeft laten vallen tijdens de genocide. Van de media mag immers worden verwacht dat zij gebeurtenissen zo compleet en objectief mogelijk verslaan om het publiek te informeren. Veel onderzoek toont echter aan dat de media tijdens de genocide in Rwanda aanzienlijk hebben gefaald in het naleven van deze plicht. Dit onderzoek laat zien in hoeverre Canadese, Belgische en Amerikaanse kranten zich hier schuldig aan hebben gemaakt, waaruit wellicht een les getrokken kan worden voor de toekomst.

Daarnaast is al vermeld dat uit menig onderzoek is gebleken dat de berichtgeving van westerse media over het continent Afrika veel stereotyperingen bevat, waarvan in het theoretisch kader van dit onderzoek enkele bevindingen worden toegelicht. Het is niet onwaarschijnlijk dat een Afrikaans land als Rwanda door middel van diezelfde stereotypen beschreven wordt, waardoor een ongenuanceerd en onvolledig beeld ontstaat bij het publiek. Met behulp van dit onderzoek kan de berichtgeving over Rwanda vergeleken worden met de stereotypen over Afrika en krijgt men inzicht in de incomplete wijze van verslaggeving over Afrika en de landen die tot dit continent behoren.

Tenslotte is dit onderzoek ook wetenschappelijk relevant, omdat het een bijdrage levert aan de reeds bestaande literatuur over de rol van de media tijdens de Rwandese genocide. Zo is veel onderzoek gericht op Amerikaanse of Britse kranten of vindt een vergelijking plaats met de berichtgeving over andere conflicten. Zo onderzocht Wall (1997) de berichtgeving over Rwanda in drie Amerikaanse nieuwsmagazines en vergeleek Myers et al. (1996) de berichtgeving over het Rwandese en het Bosnische conflict in zes Amerikaanse kwaliteitskranten. De analyse binnen dit onderzoek heeft enkel betrekking op Rwanda, terwijl naast de Verenigde Staten nog twee andere westerse 'hoofdrolspelers' bij het conflict betrokken worden. België en Canada namen immers eveneens een prominente rol in tijdens de genocide, maar er is vooralsnog nauwelijks onderzoek gedaan naar de toenmalige berichtgeving over Rwanda in beide landen. Doordat in dit onderzoek wordt gekeken naar de berichtgeving in drie verschillende westerse naties, kunnen bovendien vergelijkingen

getrokken worden tussen de landen onderling. Het is immers niet gezegd dat ieder westers land op dezelfde wijze heeft bericht over de genocide. Menig eerder onderzoek richt zich echter op de berichtgeving binnen een enkel land, zoals Wall (1997) en Myers et al. (1996) hebben gedaan.

Een andere manier waarop dit onderzoek bijdraagt aan de wetenschappelijke literatuur over de Rwandese genocide ligt verscholen in de analyse van leemtes. Nog niet eerder is immers specifiek gekeken naar de ontbrekende informatie in de berichtgeving over de Rwandese genocide. Veelal is men enkel ingegaan op de beperkte berichtgeving die er wel was of is men op zoek gegaan naar terugkerende patronen in de berichtgeving. Zo onderscheidde Wall (1997) vijf terugkerende patronen in de Amerikaanse berichtgeving over Rwanda, terwijl ook Domatob (1994) op zoek is gegaan naar overkoepelende thema's in nieuwsberichten uit de Verenigde Staten die betrekking hadden op de genocide in Rwanda. Doordat in dit onderzoek juist de leemtes centraal worden gesteld, kan een beter beeld ontstaan over de gebrekkige vormen van journalistiek tijdens de genocide.

Stereotypen zijn in eerder onderzoek al vaker naar voren gekomen. Zo is veel onderzoek gericht op stereotypen in westerse media over het continent Afrika. Beaudoin & Thorson (2001) concludeerden hierbij dat Afrika in de westerse berichtgeving veelal wordt gepresenteerd als een chaotisch continent met louter machtsconflicten. Verder is door Wall (1997) zoals vermeld onderzoek gedaan naar stereotypen over de Rwandese genocide in Amerikaanse nieuwsmagazines, waarbij vijf terugkerende patronen ontdekt werden. Dit onderzoek vormt hier een aanvulling op, doordat onderzocht wordt of deze patronen ook van toepassing zijn op media in andere westerse landen.

2. Contextueel en theoretisch kader

Om uitspraken te doen over de berichtgeving rondom de Rwandese genocide, is het allereerst zaak om in te gaan op de achtergrond van de gebeurtenissen. Hieronder zal dus eerst een beeld worden geschetst van de aanloop naar de genocide en de rol die de rest van de wereld hierbij speelde. Vervolgens wordt ingegaan op verscheidene nieuwswaarden en welke aspecten van de genocide op basis van deze punten als nieuwswaardig kunnen worden beschouwd. Hierbij wordt tevens aandacht besteed aan de mogelijkheden die journalisten in Rwanda hadden en welke gebeurtenissen destijds meer aandacht kregen binnen de westerse media. Hierna worden diverse onderzoeken aangehaald over de aandacht die de Rwandese genocide wel heeft gekregen in de berichtgeving, waarna een breder perspectief wordt aangehaald over de aandacht die het gehele continent Afrika doorgaans in westerse media krijgt. Na dit deel over het productieproces van nieuws wordt het contextueel en theoretisch kader afgesloten met diverse inhoudelijke aspecten, waarbij het concept *framing* en de wijze waarop stereotypen en leemtes hieraan gerelateerd kunnen worden centraal staan.

2.1 Achtergrond van het conflict

In de pre-koloniale periode werd Rwanda bewoond door drie stammen: de Hutu's, de Tutsi's en de Twa. De Twa is een pygmeeënvolk dat slechts 1% van de totale bevolking vormt en zich voornamelijk schuilhoudt in de bossen, waar het zich vooral bezig houdt met jagen en verzamelen (African Studies Center, z.j.). De Tutsi's (14%) en vooral de Hutu's (85%) waren in grotere mate vertegenwoordigd in de Rwandese bevolking, waarbij de Tutsi's de bovenlaag en Hutu's de onderlaag in het sociale systeem vormden. Er was echter sprake van sociale mobiliteit, aangezien welvarende Hutu's gezien kon worden als Tutsi's en arme Tutsi's op hun beurt tot de 'lagere' Hutu's konden behoren (Verenigde Naties, z.j.). Dit klassensysteem werd abrupt verstoord door enkele Europese mogendheden, die vanwege koloniale belangen een raciaal stempel drukten op de Hutu's en de Tutsi's. Zo stelden de Duitse kolonisten in 1894 dat de Tutsi's er 'Europeser' uitzagen dan de Hutu's, vanwege hun lichtere huidskleur en hun grotere lichaamsbouw. Tutsi's kregen hierdoor verantwoordelijke functies toegewezen van de Duitse kolonisten (Rosenberg, z.j.). Het gecreëerde onderscheid

tussen de Hutu's en de Tutsi's was verder echter volledig ongegrond en arbitrair te noemen (Caplan, 2007). Bovendien zou het de opstap vormen naar een toekomst waarin de problemen tussen beide stammen steeds groter werden.

Toen Duitsland na afloop van de Eerste Wereldoorlog haar koloniale gebieden verloor, nam België de macht over in Rwanda. De Belgen handhaafden de raciale ongelijkheid tussen de Tutsi's en de Hutu's en gingen zelfs nog een stap verder, door te besluiten dat iedere Rwandees een identiteitskaart moest bezitten waarop zijn of haar etniciteit stond vermeld. Hierdoor werd het verschil tussen de Hutu's en Tutsi's in feite geïstitutionaliseerd in de Rwandese maatschappij (Caplan, 2007). Ondanks het feit dat de Tutsi's slechts 10% van de totale bevolking vormden, vervulden zij nog steeds de leidende posities in het land. De Hutu's, die bijna 90% van de Rwandese bevolking vormden, waren zeer ontevreden over deze machtsverschillen. De rollen werden echter volledig omgedraaid toen Rwanda streed voor onafhankelijkheid. Toen de vele Hutu's een revolutie probeerden op te zetten, besloten de Belgische kolonisatoren om hen leidende posities te geven. Op die manier hoopten zij de Hutu's tot kalmte te manen, zodat revoluties uitbleven. Deze machtswisseling leidde uiteraard tot grote onvrede bij de Tutsi's. Bovendien hebben de machtsverhoudingen decennialang de basis gevormd voor onderlinge fricties en conflicten tussen de Hutu's en de Tutsi's (Rosenberg, z.j.).

2.1.1 De weg naar genocide

In 1962 kwam uiteindelijk een einde aan het Belgische bestuur over Rwanda, waarna het Afrikaanse land onafhankelijk werd. Door de gecreëerde machtsverhoudingen was echter een enorme tegenstelling ontstaan tussen de Hutu's en de Tutsi's, dat na het vertrek van de Belgen niet zomaar verdwenen was. Jarenlang bleven de spanningen tussen de stammen bestaan, wat soms kon leiden tot gewelddadigheden tussen de twee groepen (Berwouts, 2012). In de jaren negentig escaleert de situatie echter volledig, als op 6 april 1994 het vliegtuig wordt neergehaald waarin de Rwandese president Juvénal Habyarimana zit. De president, een Hutu, komt bij deze vliegcrash om het leven, waarna al snel met de beschuldigende vinger naar de Tutsi's wordt gewezen. Een dag na het ongeluk gaf VN-generaal Romeo Dallaire tien Belgische paracommando's de opdracht om de minister-president te beschermen. De militairen werden echter gegijzeld en vrijwel direct om het

leven gebracht door extremistische Hutu's (Rosenberg, z.j.). Wat direct volgt is een massale en zeer gewelddadige hetze tegen de Tutsi-bevolking, waarbij zelfs media oproepen om deze mensen met de machete uit te roeien. Zo droeg het radicale Hutu-radiostation *Radio Télévision Libre des Mille Collines* in sterke mate bij aan het geweld door vrijwel dagelijks expliciete haatcampagnes uit te dragen, waarbij men werd opgeroepen om de 'kakerlakken' volledig uit te roeien (Rosenberg, z.j.). In een tijdsbestek van honderd dagen werden bijna een miljoen Tutsi's en gematigde Hutu's om het leven gebracht door de extremistische Hutu-milities ("Rwandese Genocide," 2009). Na de dood van de tien Belgische paracommando's besloot de Belgische regering bovendien om haar troepen uit het Afrikaanse land terug te trekken. Kort daarna besloten de Verenigde Naties bovendien om de vredesmacht in Rwanda te verminderen van 2500 tot 270 militairen, wat enorme gevolgen zou hebben voor de situatie in het land. Hierdoor werd het voor de extremistische Hutu-groeperingen namelijk nog gemakkelijker om de massale moordpartijen uit te voeren. Kenmerkend voor deze slachtingen waren de talloze lichamen die langs de wegen werden achtergelaten. De extremistische Hutu-milities lieten vaak namelijk niet toe dat slachtoffers werden begraven, omdat ze van mening waren dat de Tutsi's dit niet waard waren. Ook werden de lichamen van een groot aantal vermoorde Tutsi's in rivieren of meren gegooid, zodat de lijken richting buurland Ethiopië dreven. De Hutu's geloofden namelijk dat de Tutsi's oorspronkelijk uit Ethiopië kwamen (Rosenberg, z.j.).

In juli 1994 werd de genocide beëindigd doordat de RPF, een radicale Tutsi-beweging, bij een tegenoffensief de hoofdstad Kigali veroverde en de regering omver wierp. Kort hierna riepen zij een staakt-het-vuren uit, waardoor een einde kwam aan de moordpartijen. Veel Hutu's vluchtten vervolgens echter op massale wijze naar buurland Zaïre, uit angst voor eventuele wraakacties van de RPF ("Rwandese Genocide," 2009). In de enorme vluchtelingenkampen vielen opnieuw zeer veel doden te betreuren, omdat de gebrekkige hygiëne in deze kampen tot ziektes als dysenterie en cholera leidde. Hierdoor stierven dagelijks gemiddeld achttienhonderd Rwandese mannen, vrouwen en kinderen in de kampen ("Unicef Meldt 50 000 Doden," 1994).

Achteraf bekeken kan gesteld worden dat de voorbereidingen voor de massamoord al veel langer speelden. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de vooraf opgestelde Tutsi-lijsten, de distributie van allerlei wapens en de media-oproepen om Tutsi's uit te roeien. Lang werd

verondersteld dat de aanslag was gepleegd in opdracht van Paul Kagamé, die destijds rebellenleider van de Tutsi's was en momenteel president is van Rwanda. Uit een recent onderzoek in januari 2012 is echter gebleken dat extremistische Hutu-milities hoogstwaarschijnlijk achter de aanslag zitten, omdat zij vonden dat de president samenwerkte met de tegenstander (Ayad & Bernard, 2012). Vervolgens hebben zij de vliegcrash aangegrepen om de Tutsi's te beschuldigen en een atmosfeer te creëren waarin geweld en moord tot de dagelijkse bezigheden behoorden.

2.1.2 De buitenwereld tijdens de genocide

Voor velen lijkt de vliegtuigcrash de directe aanleiding voor de genocide, omdat dit als beginpunt diende voor de slachtpartijen. Er kunnen echter ook diverse externe factoren genoemd worden die hebben bijgedragen aan de genocide in Rwanda. Zo hebben zowel de leiders van de Anglicaanse als de katholieke kerk niet voldoende geprobeerd om middels hun sterke morele posities etnische haatgevoelens te verwerpen (Caplan, 2007). De meerderheid van de Rwandese bevolking was immers christelijk, waardoor de kerken veel invloed hadden kunnen uitoefenen op de burgers. Diezelfde kerken dienden tijdens de genocide regelmatig als een 'veilige' plek voor Tutsi's om zich te verschuilen. Hierbij kwam het echter geregeld voor dat ze werden verraden en op brute wijze werden afgeslacht binnen deze kerken (Rosenberg, z.j.).

Naast de kerken kan ook de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties, die destijds werd geleid door de Verenigde Staten, in sterke mate nalatigheid worden verweten. Het ontbreken van economische en strategische belangen zorgden ervoor dat de aaneengesloten landen binnen de Veiligheidsraad simpelweg niet genoeg oog hadden voor de dreigende problematiek in Rwanda. Volgens Caplan (2007) is dit zeer schrijnend, aangezien de genocide door een interventie van de VN zeker voorkomen had kunnen worden. Een goed getrainde troepenmacht van 5000 militairen was wellicht al voldoende geweest om de moordpartijen in de kiem te smoren. De Verenigde Naties hebben dergelijke maatregelen echter niet genomen voordat de genocide zich ontspon en tijdens het geweld waren veel lidstaten terughoudend over het sturen van militairen. De kleine troepenmacht die tijdens de genocide wel aanwezig was in het land, mocht bovendien niet ingrijpen

vanwege het mandaat dat door de VN was uitgevaardigd (Caplan, 2007). Hierdoor konden de massale moordpartijen ongestoord doorgang vinden.

Deze kleine troepenmacht van de Verenigde Naties had bovendien zijn hoofdkwartier in het Amahoro-stadion gevestigd. Hierdoor werd dit stadion een waar vluchtelingenoord voor Tutsi's, die poogden te ontsnappen aan de machetes van de extremistische Hutu-milities. Volgens Romeo Dallaire (2003) bevonden zich uiteindelijk zeker twaalfduizend vluchtelingen in het stadion. Hierdoor ontstond volgens de Canadese bevelhebber een nagenoeg oncontroleerbare situatie, waarbij het enorme leed dat zich binnen het stadion ontspoon deed denken aan een concentratiekamp. Vanwege de erbarmelijke gezondheidssituatie stierven namelijk talloze Tutsi's door epidemieën of hongersnood, terwijl de kleine VN-vredesmacht machteloos stond. Ook vluchtten zeer veel Tutsi's naar buurlanden zoals Tanzania en Zaïre, waar op dat moment de grootste vluchtelingenkampen ontstonden van de wereld. Later zouden de extremistische Hutu's uit angst voor wraakacties naar dezelfde kampen vluchten.

De gruwelen in Rwanda werden pas laat als een genocide erkend door de internationale gemeenschap. Zo stelden de Verenigde Naties in eerste instantie bijvoorbeeld dat de moorden politiek getint waren en er geen sprake kon zijn van een volkerenmoord. De Verenigde Staten hebben ook lange tijd geweigerd om het woord te gebruiken wanneer zij het over Rwanda hadden. Sommige critici vermoedden dat dit het gevolg was van de *Genocide Convention*, een wet die deelnemende landen verplichtte om direct te reageren bij een genocide. Men vermoedde dat de Verenigde Staten dit wilden ontlopen door het geweld in Rwanda lange tijd niet als genocide te bestempelen ("The UN Involvement," 2004).

2.2 Nieuwswaarden

Tijdens de genocide hebben zich diverse gebeurtenissen voorgedaan die om uiteenlopende redenen nieuwswaarde bevatten en dus opgenomen dienden te worden in de berichtgeving. Uit eerder onderzoek blijkt dat er verschillende factoren bestaan waardoor deze nieuwswaarde wordt bepaald. In de volgende subparagrafen wordt ingegaan op deze actoren, die dus grotendeels bepalen welke gebeurtenissen als nieuws bestempeld kunnen worden.

2.2.1 Determinanten van nieuwswaarde

Galtung & Ruge (1965) stellen dat een gebeurtenis aan bepaalde voorwaarden moet voldoen voordat media het beschouwen als nieuws en het onderwerp opgenomen wordt in de berichtgeving. Zij hebben in totaal twaalf factoren onderscheiden die de nieuwswaarde van een onderwerp bepalen. Sommige van deze factoren kunnen als relevant beschouwd worden met betrekking tot de genocide in Rwanda, waar in de volgende subparagraaf op wordt ingegaan. Zo stellen Galtung & Ruge (1965) allereerst dat gebeurtenissen een bepaalde drempel dienen te overbruggen voordat het daadwerkelijk nieuws kan worden. Wanneer dit is gebeurd, bepalen zaken als de intensiteit en het aantal slachtoffers hoe groot de impact is op de perceptie van de personen die het nieuws selecteren. Een andere relevante factor die zij noemen is ambiguïteit, waarbij gesteld wordt dat ondubbelzinnige gebeurtenissen het meeste kans maken om geselecteerd te worden (Harcup & O'Neill, 2001).

Ook de onverwachtheid van de gebeurtenis speelt een belangrijke rol, omdat de meest onverwachte en zeldzame gebeurtenissen het meeste kans maken op nieuwsselectie. Verder zijn ook de landen of personen die bij bepaalde gebeurtenissen betrokken zijn van groot belang bij de nieuwsselectie. Zo worden activiteiten van elitelanden als nieuwswaardiger worden beschouwd, waardoor ze meer kans maken om opgenomen te worden in het nieuws. Ook de betrokkenheid van elitepersonen vergroot de kans op een selectie, aangezien dit soort personen als nieuwswaardiger worden beschouwd dan minder bekende personen. Een laatste relevante determinant van nieuwswaarde is negativiteit, omdat negatieve nieuwsitems vaak ondubbelzinnig en onverwacht zijn en dus meer kans hebben om door journalisten opgenomen te worden in het nieuws (Galtung & Ruge, 1965; Harcup & O'Neill, 2001).

Ook andere onderzoekers hebben gekeken naar bepaalde determinanten die de aandacht voor internationale nieuwsgebeurtenissen in verschillende landen in sterke mate kunnen verklaren. Zo stelt Golan (2008) na een analyse dat de volgende vier determinanten beschouwd kunnen worden als de belangrijkste voorspellers van berichtgeving: deviantie, relevantie, culturele affiniteit en prominentie. In het licht van deviantie hebben Shoemaker

et al. (1986) drie soorten onderscheiden: statistische deviantie, normatieve deviantie en deviantie over de potentie voor sociale verandering. Relevantie, culturele affiniteit en prominentie spelen echter ook een belangrijkere rol in het proces van nieuwsselectie. Wanneer gekeken wordt vanuit westers oogpunt, is de relevantie van een land als Rwanda bijvoorbeeld niet groot voor westerse landen. Een groot conflict in Rwanda zal bijvoorbeeld nauwelijks economische gevolgen hebben voor het westen, aangezien Rwanda enkel kon teren op de weinig rendabele koffie en thee.

Daarnaast is de mate van culturele affiniteit die het westen met bepaalde landen heeft van cruciaal belang voor de interesse in deze landen. Hester (1973) concludeerde bijvoorbeeld al dat het internationale nieuws binnen de Verenigde Staten voornamelijk landen omvat die culturele affiniteit met het land bezitten, zoals Engeland. Gezien het feit dat zeer veel Afrikaanse landen, waaronder Rwanda, weinig culturele overeenkomsten vertonen met westerse naties, is het niet verwonderlijk dat ze minder voorkomen in de westerse berichtgeving. De belangrijkste factoren voor een lage culturele affiniteit zijn een gebrek aan etnische overeenkomsten en een andere taal die gesproken wordt (Shoemaker et al, 1991). Dit betekent dus dat media in Engelstalige landen voornamelijk berichten over landen waar eveneens Engels wordt gesproken, terwijl bijvoorbeeld Franstalige landen daarin minder aan bod komen.

De vierde en laatste determinant is prominentie, waarmee bedoeld wordt op de positie van een land in de hiërarchie van landen (Kim & Barnett, 1996). Dit duidt dus op de mate waarin een land belangrijk is en op de voorgrond treedt in de wereld. Machtige landen als de Verenigde Staten, China en Rusland staan in dat opzicht hoog in deze hiërarchie en krijgen dus relatief veel aandacht. Tegelijkertijd valt hiermee te verklaren waarom een minder ontwikkeld land als Rwanda nauwelijks aandacht krijgt. Chang (1998) beredeneerde dat geïndustrialiseerde westerse landen de 'kernzone' vormen van een wereldnieuws-systeem, die als een filter fungeert waar internationaal nieuws in eerste instantie doorheen moet. Deze kernlanden domineren sterk in de berichtgeving over internationale gebeurtenissen. Zo komt een enkel kernland evenveel aan bod in het internationale nieuws als twee semiperifere naties en zelfs als zeven perifere landen (Chang et al, 2000). Het mag geen verrassing heten dat een arm en relatief onbekend land als Rwanda zeer laag in een dergelijke hiërarchie staat en dus als een perifeer land beschouwd wordt.

Mike Dottridge (2007) stelt tenslotte dat de berichtgeving van Europese en Noord-Amerikaanse media over Afrikaanse landen in het postkoloniale tijdperk gestoeld is op vijf belangrijke criteria. Bij iedere Afrikaanse staat is het volgens hem allereerst van belang van welk westers land het ooit een kolonie was. De voormalige koloniën van België, Portugal en Spanje krijgen doorgaans minder media-aandacht dan andere Afrikaanse landen, tenzij er een wrede en gewelddadige dictator bij betrokken is. Ten tweede speelt de taal die in de voormalige kolonie werd of wordt gesproken mee, en of die taal is overgenomen door de kolonisten. Ten derde is het belangrijk in hoeverre Europese en Noord-Amerikaanse mogendheden er baat bij hebben om de rust te bewaren in het desbetreffende Afrikaanse land. Verder kunnen er redenen van redactionele aard meespelen, wanneer een journalist die bekend is met het land bijvoorbeeld al bezig is met een ander verhaal. Tenslotte is het van belang wat er in de rest van het Afrikaanse continent en de Derde Wereld gaande is (Dottridge, 2007).

2.2.2 Wat had nieuwswaarde tijdens de genocide?

In het licht van enkele van bovenstaande determinanten is het niet verwonderlijk dat een land als Rwanda niet veel media-aandacht heeft gekend. Zo is Rwanda ten eerste een voormalige kolonie van België en wordt er sindsdien hoofdzakelijk Frans gesproken. In dat opzicht kan enkel het prominente Franstalige persbureau AFP hier uit de voeten, terwijl het voor de journalisten die de Franse taal niet machtig zijn een grote belemmering vormt. Verder is eerder al gebleken dat de westerse belangen in Rwanda niet groot waren, waardoor het land simpelweg niet interessant genoeg leek te zijn voor westerse media. Tenslotte spreekt ook het laatste criterium van Dottridge (2007) in het nadeel van Rwanda, aangezien de eerste Zuid-Afrikaanse verkiezingen plaatsvonden ten tijde van de genocide in Rwanda. Dit land en deze gebeurtenis waren klaarblijkelijk interessanter dan de situatie in Rwanda, waardoor veel westerse media hun journalisten naar Zuid-Afrika stuurden. Verder waren er in de Verenigde Staten ook twee gebeurtenissen die destijds uitgebreider werden belicht door de media dan de Rwandese situatie. Zo kreeg de zelfmoord van zanger Kurt Cobain op 5 april 1994 zeer veel aandacht in westerse media en drukte ook de geruchtmakende rechtszaak van voormalig American Football-speler O.J. Simpson de

Rwandese gebeurtenissen naar de achtergrond (Toland, 2007; Brown & Minty, 2008). Hieruit kan dus opgemaakt worden dat slechts een beperkt deel van de berichtgeving betrekking had op de genocide in Rwanda. Vanwege de relatieve desinteresse die de wereld toonde is het bovendien nog maar de vraag hoe betrouwbaar, genuanceerd en compleet de berichtgeving over Rwanda is geweest.

Dit wil echter allerm minst zeggen dat de genocide in Rwanda niet nieuwswaardig was. In het licht van de determinanten van onder meer Galtung & Ruge (1965) is een genocide op zichzelf namelijk al een nieuwswaardig onderwerp. Een volkerenmoord is immers een negatieve en vaak onverwachte gebeurtenis, die bovendien niet dubbelzinnig is te noemen. Daar komt bij dat het grote aantal slachtoffers de impact nog veel groter zou moeten maken. Dit laatste impliceert tevens dat bij een genocide sprake van normatieve en statistische deviantie, zoals Shoemaker et al. (1991) dat benoemden. Bij een genocide wordt immers sterk afgeweken van de norm, terwijl honderdduizenden doden ook duiden op statistische deviantie. Op basis van deze determinanten zou de genocide dus in de internationale berichtgeving van westerse kranten opgenomen moeten worden.

Binnen de Rwandese genocide zijn verder verscheidene gebeurtenissen te benoemen die diverse kenmerken van nieuwswaardigheid vertonen, wanneer gekeken wordt naar de determinanten. Deze gebeurtenissen kunnen als ijkpunten worden gezien binnen het verloop van de Rwandese genocide. Met betrekking tot het huidige onderzoek is dan ook een selectie gemaakt van deze gebeurtenissen, die als uitgangspunt dienen voor de vraag in welke mate de berichtgeving over de genocide oppervlakkig was of zelfs gehele leemtes bevatte. Hieronder zijn deze gebeurtenissen opgesomd, waarna iedere keuze onderbouwd wordt aan de hand van de bijbehorende determinanten van nieuwswaarde. Ook wordt per ijkpunt nagegaan of westerse journalisten de gebeurtenissen destijds wel konden weten.

1. De aanslag op 6 april 1994 waarbij onder meer de toenmalig president Habyarimana om het leven komt.
2. De moord op tien Belgische paracommando's op 7 april 1994.
3. De oproep van Rwandese media om de Tutsi-bevolking massaal uit te roeien.
4. De terugtrekking van een zeer groot aantal VN-soldaten uit Rwanda.

5. De opvang van twaalfduizend Tutsi-vluchtelingen in het Amahoro-stadion, waar het VN-hoofdkwartier was gevestigd.
6. Het grote aantal lichamen dat langs de wegen dat in rivieren en meren dreef.
7. De enorme vluchtelingenstromen van Hutu's en Tutsi's naar omliggende landen.
8. Het gebruik van het woord 'genocide' met betrekking tot het geweld in Rwanda.

Bij de aanslag op het vliegtuig kwamen zowel de presidenten van Rwanda als Burundi om het leven, waardoor in eerste instantie gesteld kan worden dat hier elitepersonen bij betrokken zijn. Verder kwam de aanslag onverwacht en betreft het een negatieve gebeurtenis, waardoor dus diverse determinanten van nieuwswaarde aan deze gebeurtenis gekoppeld kunnen worden. Dit had men snel kunnen weten, omdat het een doelbewuste moordaanslag was op twee regeringsleiders. In Rwanda was op dat moment al een VN-vredesmacht aanwezig, dus is het niet onwaarschijnlijk dat westerse media hier ook snel van op de hoogte konden zijn.

Met betrekking tot de gijzeling en executie van de tien Belgische paracommando's speelt negativiteit een belangrijke rol, maar nemen vooral relevantie en culturele affiniteit voorname posities in. De dagbladen die in dit onderzoek gebruikt worden zijn namelijk afkomstig uit België, Canada en de Verenigde Staten. Het mag geen verrassing heten dat de moord op de militairen zeer relevant is voor Belgische media, maar ook Amerikaanse en Canadese media vertonen culturele affiniteit met het eveneens westerse België. Het feit dat de Belgen vochten onder de vlag van de Verenigde Naties, waar ook Canada en de Verenigde Staten deel van uitmaken, draagt hieraan bij. De culturele affiniteit zorgde er bovendien voor dat westerse journalisten tijdig kennis konden nemen van de moorden. Het betrof immers Belgische militairen die vochten onder de VN-vlag, waar vrijwel alle westerse landen bij aangesloten zijn.

In het geval van de haatzaaiende Rwandese media, de terugtrekking van de VN-militairen en de opvang van vluchtelingen in het Amahoro-stadion speelt vooral de massaliteit een rol bij het bepalen van de nieuwswaarde. Verschillende radiostations riepen immers op om de Tutsi's op massale wijze uit te roeien, terwijl het zeer ongebruikelijk is dat een radiostation dit soort oproepen doet. Hier is dus duidelijk sprake van deviantie, terwijl de opruiing ook als onverwacht, ondubbelzinnig en negatief te omschrijven valt. Westerse

journalisten hadden bovendien op de hoogte kunnen zijn van de haatradio's, omdat zelfs al voor de genocide opruiende teksten te horen waren. Tijdens de volkerenmoord waren de oproepen zelfs nog frequenter te horen.

Bij de terugtrekking van de VN-militairen speelde eveneens een vorm van massaliteit mee, aangezien het overgrote deel van de vredesmacht werd teruggeroepen. Omdat het hierbij voornamelijk westerse VN-militairen betrof, spelen relevantie en culturele affiniteit eveneens een grote rol. Evenals bij de moord op de Belgische commando's heeft de culturele affiniteit bij deze gebeurtenis ervoor gezorgd dat westerse journalisten op de hoogte konden zijn van de terugtrekking. Aangezien de VN-troepenmacht onder meer gevormd werd door verscheidene westerse landen, zou dit in diezelfde landen nieuws moeten zijn geweest.

Massaliteit speelt tevens een voorname rol bij de opvang van het Amahoro-stadion, aangezien het om zeker twaalfduizend Tutsi-vluchtelingen ging. Ook waren de omstandigheden in het stadion dusdanig slecht dat veel Tutsi's omkwamen door hongersnood en epidemieën, waardoor de gebeurtenis ook als negatief kan worden beschouwd. Een cruciaal aspect bij dit punt is dat het hoofdkwartier van de VN-vredesmacht in ditzelfde stadion was gevestigd. De vluchtelingen hoopten hierdoor dat zij bescherming konden genieten van de aanwezige militairen. Door de aanwezigheid van de overwegend westerse VN-vredesmacht in het stadion is er sprake van een grotere relevantie en culturele affiniteit voor westerse landen. Hierdoor hadden journalisten snel op de hoogte moeten kunnen zijn van de erbarmelijke situatie in het stadion. Van hen mag immers verwacht worden dat zij in contact stonden met de aanwezige VN-vredesmacht.

Het grote aantal lichamen dat langs wegen lag en in rivieren en meren dreef is een belangrijk visueel aspect van de genocide. Doordat het begraven van lichamen veelal werd verboden door extremistische Hutu's, fungeert dit visuele aspect als een soort 'icoon' van de genocide. Allereerst is dit aspect van de genocide ondubbelzinnig en onverwacht te noemen, aangezien men niet verwacht dat er talloze lijken langs wegen liggen en in rivieren drijven. Tevens onderstrepen de talloze lijken de deviantie en de negativiteit van deze gebeurtenissen, waardoor dus ook bij dit aspect diverse determinanten van nieuwswaarde een rol spelen. Vanwege het kleine aantal westerse journalisten dat ten tijde van de genocide aanwezig was in Rwanda, zullen de talloze lichamen niet snel zijn opgemerkt door

de media. Desondanks had men het wel kunnen weten, omdat een enkeling wel in het land aanwezig was en kon aanschouwen wat er plaatsvond. De Britse journalist Nick Hughes maakte zelfs beelden van een meervoudige moord nabij een school in Kigali, waar later in dit hoofdstuk op zal worden ingegaan. Hughes werkte voor de BBC en dus hadden westerse media hierdoor kunnen weten dat etnische moorden aan de orde van de dag waren in Rwanda. Met het beeldmateriaal van Hughes werd echter weinig gedaan door westerse media (Kester, 2013).

In het geval van de enorme vluchtelingenstromen van zowel Hutu's als Tutsi's naar buurlanden van Rwanda speelt de eerder genoemde massaliteit wederom een grote rol. De ontstane vluchtelingenkampen ontwikkelden zich destijds namelijk tot de grootste vluchtelingennoorden van de wereld. De drempel waar Galtung & Ruge (1965) over spreken is hier dus duidelijk overschreden, terwijl het enorme aantal vluchtelingen de impact op journalisten nog groter zou moeten maken. Ook de talloze Rwandezen die in de kampen stierven aan hongersnood en epidemieën zou deze impact moeten vergroten. Daarnaast wijst de erbarmelijke situatie waar de talloze Rwandezen zich in bevonden op normatieve en statistische deviantie, waardoor deze gebeurtenis dus op basis van meerdere determinanten als nieuwswaardig beschouwd mag worden. In tegenstelling tot in Rwanda zelf, waren bij de vluchtelingenkampen in omliggende landen wel veel westerse journalisten aanwezig. Vanwege de massaliteit van deze kampen hadden zij dus kunnen weten op welke enorme schaal de Rwandese bevolking op de vlucht was geslagen.

Het achtste en laatste aspect is het gebruik van het woord 'genocide' in de berichtgeving. Eerder in deze subparagraaf is al beschreven op basis van welke determinanten een genocide nieuwswaardig is, wat in het geval van Rwanda niet anders is. Zo betreft het overduidelijk een negatieve gebeurtenis en impliceert het grote aantal doden in relatief korte tijd dat er sprake is van normatieve en statistische deviantie. Bovendien zorgde de rol en de betrokkenheid van de Verenigde Naties voor een vorm van culturele affiniteit, zoals bij de moord op de tien Belgische paracommando's. Ook van dit aspect mag dus verwacht worden dat het is opgenomen in de berichtgeving van de dagbladen. Het kon immers bekend zijn bij de westerse media, aangezien men op de hoogte was van de bestaande spanningen tussen Hutu's en Tutsi's. Op basis van de haatzaaiende media, de ooggetuigenverslagen uit de vluchtelingenkampen en het beeldmateriaal van Nick Hughes

had men in ieder geval kunnen vermoeden dat er op grote schaal moordpartijen plaatsvonden in Rwanda.

De bovenstaande gebeurtenissen zijn dus grotendeels geselecteerd op basis van de verscheidene nieuwswaarden uit eerder onderzoek. De acht ijkpunten stroken namelijk met enkele belangrijke determinanten van nieuwswaarde, waardoor uit journalistiek oogpunt verwacht mag worden dat ze destijds zijn opgenomen in de berichtgeving. Ondanks de bijbehorende nieuwswaarden uit eerdere literatuur kan niet ontkend worden dat de selectie ook het resultaat is van een subjectief keuzeproces. Het betreft hier echter acht zeer belangrijke gebeurtenissen, die elk een soort omslagpunt hebben ingenomen binnen het verloop van de Rwandese genocide. Zo vormt de aanslag op beide presidenten de aanleiding voor het uitbarstende geweld en heeft de moord op de Belgische commando's gezorgd voor de terugtrekking van een groot aantal VN-militairen.

De haatzaaiende Rwandese media vormden een belangrijk instrument voor de massamoorden, omdat ze extremistische Hutu's mobiliseerden en aanzetten tot geweld. Het grote aantal vluchtelingen in het Amahoro-stadion en de massale vluchtelingenstromen naar buurlanden kenmerkten op hun beurt de enorme chaos in het Afrikaanse land tijdens de genocide. Het grote aantal lijken langs wegen en in rivieren is eveneens typerend voor de genocide, omdat de vermoorde Tutsi's veelal niet werden begraven en de lichamen door het gehele land werden achtergelaten. Het gebruik van het woord 'genocide' in westerse kranten verschilt tenslotte met de overige ijkpunten, omdat dit niet daadwerkelijk als een gebeurtenis heeft plaatsgevonden in Rwanda. Desondanks mag het niet ontbreken in de lijst, omdat van media verwacht mag worden dat zij het publiek tijdig op de hoogte brengen wanneer ergens een genocide plaatsvindt.

Zoals gezegd heeft de subjectiviteit van de onderzoeker een rol gespeeld bij het keuzeproces van deze acht ijkpunten. Zojuist is echter al gebleken dat het belang van de acht gebeurtenissen binnen de genocide zo groot is dat de keuzes gelegitimeerd kunnen worden. Bovendien stroken ze met diverse nieuwswaarden die door eerdere onderzoekers reeds zijn vastgesteld.

2.3 Westerse media in Rwanda

Dit onderzoek is gefocust op de manier waarop de Rwandese genocide is weergegeven in Canadese, Belgische en Amerikaanse kranten. De rol van de pers heeft namelijk regelmatig ter discussie gestaan als het op dit onderwerp aankomt, omdat niet veel journalisten in Rwanda aanwezig waren ten tijde van de genocide. Zo hadden weinig mensen verwacht dat de aanslag waarbij president Juvénal Habyarimana werd gedood zou leiden tot een van de gruwelijkste massamoorden in de geschiedenis. Vervolgens bleken ook de moord op de tien Belgische commando's en de eerste slachtpartijen in Kigali niet tot beduidend meer belangstelling van de media te leiden. Er werd zelfs besloten om westerse troepen terug te halen uit het land, omdat niemand erin slaagde de daadwerkelijke ernst van de situatie in te zien. Dit heeft te maken met de manier waarop al sinds geruime tijd naar Afrikaanse landen als Rwanda gekeken wordt door de internationale autoriteiten (Dowden, 2004). Dergelijke landen worden namelijk simpelweg als onbelangrijk gezien, waardoor men zich destijds nauwelijks probeerde te verdiepen in wat er gaande was. Zo was Rwanda voor het Britse media en het publiek een relatief onbekend Afrikaans staatje dat voorheen nauwelijks het nieuws haalde. Daar kwam bij dat het een Franstalig land was, dat vroeger was gekoloniseerd door Duitsland en daarna door België. Deze beperkte banden met Rwanda waren voor Britse media voldoende aanleiding om niet veel aandacht te besteden aan de gebeurtenissen in het land (Dowden, 2004).

Het algemene gebrek aan interesse komt ook tot uiting in een persoonlijk terugblik van Romeo Dallaire (2007) die destijds bevelhebber was van de vredesmissie van de Verenigde Naties in Rwanda. Toen duidelijk werd dat de situatie in april 1994 volledig escaleerde, zocht Dallaire contact met de overheden van enkele wereldmachten om het land weer te stabiliseren. Hij kreeg echter nul op het rekest, waarbij vooral de redenen opmerkelijk genoemd mogen worden. Zo zei een vertegenwoordiger van een niet nader genoemde wereldmacht het volgende tegen Dallaire:

“You know, this country is of no strategic value. Geographically, it provides us nothing. It's not even worth putting a radar station here. Economically it's nothing, because there's no strategic resources, only tea and coffee, and the bottom is falling out of those markets.”

(Dallaire, 2007, p. 13)

Het gebrek aan geografische en economische waarde bleek dus voldoende reden om niet in te grijpen, terwijl honderdduizenden Rwandese mannen, vrouwen en kinderen massaal werden afgeslacht. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze desinteresse van westerse mogendheden ook invloed had op het gedrag van media en journalisten. Wanneer westerse landen niet of nauwelijks betrokken zijn bij een conflict, zullen westerse media immers ook minder snel geneigd zijn om op uitgebreide wijze verslag te doen van een dergelijk conflict. In het huidige onderzoek dient dus rekening gehouden te worden met het feit dat slechts een klein aantal verslaggevers ter plekke was in Rwanda.

2.3.1 Omstandigheden in conflictgebieden als Rwanda

Voordat men enkel met de beschuldigende vinger naar de media wijst, is het ook zaak om te kijken naar de omstandigheden voor journalisten in oorlogsgebieden zoals Rwanda. De Britse journalist Richard Dowden (2004) was in Rwanda tijdens de genocide en heeft de grote belemmeringen in en rond het land aan den lijve ondervonden. Uit zijn persoonlijke ervaringen kan een goed beeld verkregen worden van de situatie in Rwanda voor een westerse verslaggever. Het was bijvoorbeeld zeer moeilijk om vanuit het buitenland Rwanda in te komen, aangezien het ook in omliggende landen als Burundi zeer onrustig en gevaarlijk was. Bovendien was er geen enkele vliegmaatschappij die vluchten naar Rwanda op de planning had staan en werd het vliegveld van Kigali op den duur zelfs gesloten. Wanneer een journalist, zoals bij Dowden het geval was, er toch in slaagde om Rwanda te bereiken, bleken de communicatiemiddelen zeer beperkt te zijn. De vaste telefoonlijnen werkten namelijk niet meer, terwijl mobiele telefoons nog geen grote afstanden konden overbruggen. Hierdoor was het moeilijk om informatie of artikelen door te spelen naar nieuwsorganisaties in de westerse landen. Zo diende Dowden eerst af te reizen naar buurland Oeganda om een bericht uit te zenden naar zijn werkgever BBC. Dit zou echter een dag reistijd onder zeer moeilijke omstandigheden vergen, waarbij het bovendien onzeker was of hij er in zou slagen om Rwanda weer binnen te komen (Dowden, 2004).

Dergelijke communicatiemoeilijkheden zijn niet zeldzaam in conflictgebieden, aangezien telefoon- en internetverbindingen vaak niet meer werken of afgesloten worden door een partij binnen het conflict. Daarnaast is het moeilijk om op veilige wijze verslag te

doen van situaties in conflictgebieden. Vaak reizen verslaggevers dan ook mee met hulporganisaties of het leger, wat *embedded journalism* wordt genoemd. Deze vorm van oorlogsjournalistiek is bovenal veiliger, maar vanuit financieel oogpunt is het vaak ook een noodzakelijke keuze voor journalisten. Verslaggevers hebben doorgaans namelijk niet genoeg financiële middelen om hun eigen plan te trekken, aangezien essentiële zaken als eten, drinken, slaapplekken en vervoer in dat geval zelf bekostigd moeten worden. Hulporganisaties of het leger hebben over het algemeen wel de beschikking over deze benodigdheden, waardoor journalisten de mogelijkheid krijgen om hier gebruik van te maken (Van der Aa, 2008). Dit was ook van toepassing op journalisten die zich tijdens de genocide in Kigali, de hoofdstad van Rwanda, bevonden. Hier was het voor verslaggevers simpelweg te gevaarlijk om alleen op pad te gaan. Journalisten hadden dan ook geen andere keuze om mee te reizen met de zwaar bewapende troepenmachten, die zoals bekend echter niet in groten getale aanwezig waren in Rwanda. BBC-journalist Mark Doyle (2007) was bijvoorbeeld een van de weinige verslaggevers die met het Franse leger naar Kigali kon reizen, waar de militairen hun landgenoten in veiligheid probeerden te brengen.

Een andere journalist die tijdens de genocide in Rwanda aanwezig was en tevens voor wereldberoemd filmmateriaal heeft gezorgd, is de Brit Nick Hughes (2007). Het lukte hem als een van de weinige journalisten om een etnische moord daadwerkelijk vast te leggen op camera en beschrijft in een persoonlijk terugblik onder welke omstandigheden hij diende te werken in het land. Zo legt hij uit dat zijn opname grotendeels was gebaseerd op toeval, aangezien hij zich bevond in het gebouw van een Franse school. Dit was op dat moment een van de weinige plekken waar hij de situatie in Kigali relatief veilig kon observeren, omdat in hetzelfde gebouw Belgische militairen aanwezig waren. Toen deze militairen hem wezen op een meervoudige moord nabij de school, kon Hughes zijn opnames starten. Dit had echter vrijwel niet mogelijk geweest zonder de aanwezigheid van de militairen. Ook zijn latere observaties in Kigali konden enkel plaatsvinden door middel van *embedded journalism*, aangezien hij beschrijft hoe hij meereisde met Franse en Belgische konvoien. Dit was simpelweg de enige manier om van dichtbij te zien welke misdaden zich afspeelden in het land (Hughes, 2007). Dit onderstreept de noodzaak van *embedded journalism* waar journalisten in conflictgebieden vaak mee te maken hebben. Het nadeel van deze vorm van journalistiek is echter dat vaak maar een beperkt aantal perspectieven aan bod komen in de

verhalen en artikelen, omdat het te gevaarlijk is om de andere zijde van het verhaal te belichten (Van der Aa, 2008).

Journalisten kunnen in conflictgebieden ook optrekken met leden van hulporganisaties, aangezien dit soort instellingen doorgaans ook de beschikking hebben over levens- en vervoermiddelen. Ze kunnen elkaar echter ook ernstig in de weg lopen, aangezien de intenties van beide groepen niet altijd overeenkomt. In tegenstelling tot verslaggevers hebben hulpverleners immers enkel het doel om gewonde en dakloze mensen hulp te bieden. Journalisten kunnen hierbij de chaos verergeren door verstopte wegen te veroorzaken rondom vluchtelingenkampen, terwijl ook de prijzen van huurauto's en tolken stijgen door de aanwezigheid van verslaggevers. Daarnaast kunnen medici tijdens hun werkzaamheden last hebben van cameramensen en materialen die in de weg staan. (Hilsum, 2007). Journalisten proberen namelijk zo goed mogelijk verslag te doen van de humanitaire hulp in een conflictgebied. Soms zorgt dit ervoor dat journalisten zich niet meer bezig houden met hun verantwoordelijkheid om onderliggende problemen aan de kaak te stellen. In dat geval zijn de hulporganisaties zelf nieuws geworden, waarbij de inhoud van berichten enkel bestaat uit een oproep aan het publiek om actie te ondernemen en geld te spenderen. Hierdoor kan gesteld worden dat de grenzen tussen hulpverleners en journalisten vervagen, aangezien zij zich niet toeleggen op hun oorspronkelijke taken (Weaver, 1995).

Wanneer gekeken wordt naar de berichtgeving vanuit andere problematische gebieden in Afrika, blijkt dat de teneur vaak negatief moet zijn. Evenals hulporganisaties hebben journalisten namelijk veel baat bij slecht nieuws. Journalisten zijn zich er immers van bewust dat een nieuwsbericht pas indruk maakt als het termen als 'steeds erger', 'steeds bloediger' en 'steeds gewelddadiger' bevat (Van der Aa, 2008). Positieve ontwikkelingen worden doorgaans als minder nieuwswaardig beschouwd. Dit heeft ertoe geleid dat van veel gebeurtenissen en conflicten een vertekend beeld wordt geschetst in de media. Van der Aa (2008) stelt dan ook dat hier voor journalisten een gat in de markt ligt. Er moet immers ook ruimte zijn voor andere, vooral positieve geluiden. Naast de ellende heeft men in Afrika namelijk ook veel positieve zaken bereikt: de economieën bloeien als nooit tevoren, er sterven minder mensen aan aids en de Sahara verandert op steeds meer plekken in groene weiden, waardoor het economisch aantrekkelijker wordt.

2.3.2 De berichtgeving over Rwanda

Ondanks het beperkt aantal aanwezige journalisten die tijdens de Rwandese genocide in het land aanwezig waren, is het van belang om te kijken naar datgene wat wel is bericht over het conflict. Wall (1997) onderzocht de berichtgeving van drie Amerikaanse nieuwsmagazines over de Rwandese genocide en onderscheidde hierbij vijf overkoepelende thema's.

Allereerst kwam veelal naar voren dat het geweld een uitvloeisel was van een irrationele stammenstrijd tussen Hutu's en Tutsi's. Ten tweede leken de inwoners van Rwanda niet veel te verschillen van dieren of kinderen, aangezien ze afgeschilderd werden als barbaars of als hulpeloos en zielig. Ten derde werd het geweld als onbegrijpelijk beschouwd in de nieuwsberichten, waardoor het veelal werd uitgelegd aan de hand van Bijbelse mythen, bovennatuurlijke zaken, natuurrampen of ziekten. Het vierde thema hield in dat de buurlanden van Rwanda niet in staat waren om de problematiek op te lossen, omdat ze zelf net zo gewelddadig zijn. Het vijfde en laatste thema speelde hierop in en wijst erop dat enkel westerse landen in staat waren om het geweld te stoppen.

Westerse media spraken bovendien lange tijd niet over een genocide in het land, terwijl de massale moordpartijen in een zeer kort tijdsbestek plaatsvonden. Dit wordt bevestigd door Mark Doyle (2007), die zoals gezegd een van de weinige aanwezige westerse journalisten in Rwanda was. Terugblikkend op zijn reportages komt hij tot de conclusie dat hij het woord 'genocide' pas op 29 april gebruikte. Doyle (2007) gebruikte het woord vervolgens steeds vaker, maar dat betekende niet dat de rest van de wereld het klakkeloos overnam. Dat had volgens hem niets te maken met censuur, maar grote nieuwsorganisaties als de BBC wilden vaak niet enkel de informatie afkomstig van correspondenten gebruiken. Andere bronnen hadden zij echter niet tot hun beschikking, waardoor de term 'genocide' met enige voorzichtigheid werd benaderd door dit soort nieuwsorganisaties. Daarnaast heeft men altijd de neiging gehad om het continent Afrika als chaotisch te portretteren in de berichtgeving. De moordpartijen in Rwanda waren echter geenszins chaotisch te noemen, omdat het een zorgvuldig voorbereide etnische en politieke genocide bleek te zijn. Een dergelijke gebeurtenis paste niet in het stereotype beeld van Afrika als een chaotisch continent (Doyle, 2007). Verder hadden dit soort westerse media simpelweg de neiging om de gebeurtenissen grotendeels te negeren, aangezien bijvoorbeeld weinig is gedaan met de gruwelijke beelden die Nick Hughes in Kigali maakte (Kester, 2013).

Myers et al. (1996) onderzochten tenslotte de berichtgeving van zes grote Amerikaanse kwaliteitskranten over Rwanda en legden dit naast de berichtgeving over Bosnië gedurende een periode van vier jaar. In deze tijdspanne zijn de perioden van beide genociden opgenomen. Het bleek dat de zes kranten per maand gemiddeld slechts 2,2 artikelen produceerden waarin aan Rwanda gerefereerd werd, terwijl gemiddeld 54,7 artikelen per maand aan Bosnië besteed werden. Zelfs in april 1994, toen de genocide in Rwanda volledig was losgebarsten, schreven de kranten meer over de gebeurtenissen in Bosnië. De inhoudelijke verschillen over beide conflicten bleken echter nog schrijnender, gezien de specifieke woorden die aan de conflicten werden gekoppeld. Over de gehele periode van vier jaar werd er in de Bosnië-artikelen zes keer zo vaak gesproken over strategieën en tactieken als in de artikelen over Rwanda. Ook werden de betrokken leiders van Rwanda veel minder vaak genoemd dan de hoofdrolspelers in Bosnië. Ook werd Rwanda veel vaker in verband gebracht met primitiviteit, wreedheid, bloedige gevechten en terreur dan Bosnië, terwijl ook in Bosnië zeker 200.000 omkwamen of ernstig gewond raakten (Myers et al, 1996).

Een laatste opvallend resultaat van Myers et al. (1996) was de mate waarin de etniciteit binnen het conflict werd benadrukt. Het is algemeen bekend dat zowel het Bosnische als het Rwandese conflict te maken had met etnische verschillen, wat ook in de zes kranten in vergelijkbare mate terugkwam. In april 1994 schiet de aandacht voor etniciteit in Rwanda echter drastisch omhoog, terwijl dit voor Bosnië ongeveer hetzelfde blijft als de periode daarvoor. Dit is niet geheel verwonderlijk gezien het feit dat de Rwandese genocide aan het begin van die maand losbarstte, maar het is wel kenmerkend voor de westerse berichtgeving over Afrika. Wanneer over een Afrikaans conflict bericht wordt, bezit de pers namelijk een sterke neiging om het conflict eenzijdig en gesimplificeerd uit te leggen aan de hand van etnische verschillen, terwijl politieke, culturele en historische aspecten vaak onderbelicht worden (Ebo, 1992).

2.3.3 Gelijktijdige gebeurtenissen

Sommige gebeurtenissen tijdens het Rwandese conflict werden wel genoemd in de westerse media. Zo werden de vliegtuigcrash en de moord op de tien Belgische commando's gerapporteerd in de Britse media, maar er werd nauwelijks moeite gedaan om de Rwandese politiek of geschiedenis uiteen te zetten. Dit werd mede veroorzaakt door het gelijktijdige conflict in Bosnië, dat al veel tijd, ruimte en geld in beslag nam bij veel westerse nieuwsorganisaties. Er werden miljoenen dollars in het Bosnische conflict gestoken door zowel overheden als media, waardoor de gehele westerse wereld naar Bosnië keek. Wat men echter niet wist, is dat er gedurende honderd dagen in Rwanda meer mensen gedood, verwond en ontheemd werden dan in het zes jaar durende conflict in Bosnië. Desondanks bleven de ogen van de westerse wereld gesloten voor het leed in Rwanda (Dallaire, 2007).

Daarnaast vonden in april 1994 de eerste democratische verkiezingen in Zuid-Afrika plaats, die een einde aan de beruchte apartheid zouden maken. De verkiezingen waren op zichzelf dus al een historische gebeurtenis, al spraken diverse westerse deskundigen de verwachting uit dat de Zuid-Afrikaanse verkiezingen wel eens uit zouden kunnen lopen op een enorm bloedbad. Zo bestonden er spanningen tussen enkele Zuid-Afrikaanse stammen, wat na de verkiezingen mogelijk tot escalatie zou kunnen leiden. De verkiezingen verliepen echter op geheel vreedzame wijze en kende in Nelson Mandela een charismatische winnaar. Het verwachte bloedbad waar veel westerse journalisten op af waren gekomen bleef dus uit. Wat zij op dat moment niet wisten, was dat in diezelfde periode een genocide plaatsvond op hetzelfde continent (Dowden, 2004). Voor veel journalisten was het vervolgens een moeilijke en dure onderneming om richting Rwanda te gaan. In omliggende landen was het namelijk eveneens zeer onrustig, waardoor het riskant was om via deze landen Rwanda binnen te komen. Daar kwam bij dat het vliegveld in Kigali al snel gesloten werd en verslaggevers dus niet via het vliegtuig naar het land konden gaan (Doyle, 2007). Deze belemmeringen hadden tot gevolg dat veel journalisten simpelweg te laat waren om verslag te doen van de gebeurtenissen in Rwanda. Slechts enkelingen als Dowden, Doyle en Hughes namen het risico en slaagden erin om Rwanda te bereiken.

Tenslotte werd het geweld in Rwanda ook naar de achtergrond gedrukt door gebeurtenissen die in westerse landen zelf plaatsvonden. Zo beschrijft Jared Cohen (2006) hoe diverse gebeurtenissen ten tijde van de Rwandese genocide meer aandacht kregen in

verscheidene Amerikaanse nieuwsmagazines. Zoals al eerder werd vermeld, kreeg de zelfmoord van Nirvana-zanger Kurt Cobain en de rechtszaak tegen O.J. Simpson veel aandacht in Amerikaanse media. Cohen (2006) beschrijft dan ook dat meerdere covers van het nieuwsmagazine *Newsweek* gerelateerd waren aan de zelfmoord van Cobain, terwijl de Rwandese genocide nauwelijks aandacht kreeg in ditzelfde magazine. Daarnaast kregen ook andere gebeurtenissen binnen de Verenigde Staten consistent meer aandacht dan de genocide in Rwanda. Voorbeelden hiervan zijn de rechtszaak tegen de omstreden 'euthanasie-arts' Jack Kevorkian en de vermeende seksuele intimidatie van toenmalig president Bill Clinton.

In de eerste week van mei 1994 besteedde zelfs geen enkel van de door Cohen (2006) onderzochte nieuwsmagazines aandacht aan Rwanda, omdat oud-president Richard Nixon op 22 april van dat jaar was overleden. In de maand juni nam de aandacht voor Rwanda daarentegen toe, waarbij vooral werd ingegaan op de enorme vluchtelingenkampen in Tanzania en Zaïre. Ook werd langzamerhand meer gesproken over de massaslachtingen die vanaf april hadden plaatsgevonden in Rwanda. De rechtszaak tegen voormalig American Football-speler O.J. Simpson nam de aandacht echter weer volledig weg van Rwanda. Ook aan dit onderwerp weidden de nieuwsmagazines namelijk diverse voorpagina's en artikelen, terwijl de gebeurtenissen in Rwanda nog slechts sporadisch voorkwamen in de berichtgeving (Cohen, 2006).

2.4 Het continent Afrika in de media

De beperkte berichtgeving over de gebeurtenissen in Rwanda staat niet op zichzelf, maar maakt deel uit van een groter geheel. Het hangt namelijk nauw samen met de wijze waarop het continent Afrika doorgaans in het westerse nieuws komt. Verschillende onderzoeken hebben aangetoond dat de westerse berichtgeving over Afrika beperkt, selectief en stereotyperend is. Deze berichtgeving wordt bovendien door verschillende zaken beïnvloed. Zo bepalen de nieuwswaarden en de redactionele eisen van bijvoorbeeld Amerikaanse media welk type nieuws over Afrika gepubliceerd wordt. Gebeurtenissen worden immers niet willekeurig gerapporteerd als nieuws, maar zijn het gevolg van een selectieproces van redacteurs en journalisten. Zij bepalen immers wat als nieuwswaardig beschouwd wordt en op elke manier het gepresenteerd wordt aan het publiek (Chang & Lee, 1992). Uit diverse

onderzoeken blijkt verder dat het continent Afrika relatief zeer weinig voorkomt in de internationale berichtgeving van westerse media. Paik (1999) vond bijvoorbeeld na een inhoudsanalyse van 33.159 artikelen uit de Wall Street Journal dat slechts 3% van het internationale nieuws over Afrika ging, tegenover ruim 37% over West-Europa. Ook bleek dat bij de vier grootste televisiekanalen van de Verenigde Staten slechts 33 van de 3183 nieuwsverhalen in 1999 exclusief over een Afrikaans land gingen (Golan, 2003). Daarnaast onderzocht Hawkins (2002) in een case study de berichtgeving van de invloedrijke nieuwszenders CNN en BBC en de grote kranten *The New York Times*, *Le Monde* en *Yomiuri*, waarbij specifiek gekeken werd hoe vaak ieder continent aan bod komt. Het bleek dat het continent Afrika in alle gevallen de minste aandacht kreeg. Al deze media besteden doorgaans de meeste aandacht aan het eigen continent, maar in alle gevallen bleek Afrika het werelddeel waar het minst over bericht wordt (Hawkins, 2002).

Voor wat betreft de inhoud van de berichtgeving concludeerden Beaudoin & Thorson (2001) na een analyse van het internationale nieuws in meerdere Amerikaanse kranten dat Afrika vaak wordt gerepresenteerd als een chaotisch gebied vol met machtsconflicten, terwijl gebieden als West-Europa voornamelijk met positieve bewoordingen worden gepresenteerd. Daarnaast bestaat er niet veel diversiteit binnen de onderwerpen waarover westerse kranten berichten met betrekking tot Afrika. Zo concludeert Domatob (1994) uit een onderzoek naar drie Amerikaanse nieuwsmagazines dat slechts een klein aantal thema's centraal staan in de berichtgeving over Afrika, waarbij vooral democratie, hongersnood, aids en vluchtelingen veel voorkomende onderwerpen zijn. Vaak hebben deze thema's niet zozeer betrekking op een specifiek land of een gebeurtenis, maar op het Afrikaanse continent in het algemeen.

Naast de beperkte berichtgeving over Afrika, is de hoeveelheid onderwerpen waar wel over wordt gesproken dus ook niet erg groot. Binnen dit kleine aantal onderwerpen stelt Domatob (1994) bovendien dat de blanke persoon veelal domineert in de berichtgeving. Ondanks het feit dat blanken een aanzienlijke minderheid vormen op het Afrikaanse continent, domineren zij binnen de berichtgeving over Afrika in de drie onderzochte nieuwsmagazines. Ook toen de dekolonisatie al voltrokken was, gingen nieuwsberichten nog vaak over de afscheiding van de blanke overheersing (Franks, 2005). De beperkte verslaggeving over Afrikaanse landen en de traditionele zwarte meerderheid van de

bevolking op het continent zorgt ervoor dat veel situaties en gebeurtenissen onvermeld blijven binnen de westerse media.

Het gebrek aan interesse in Afrika en het geringe aantal verslaggevers dat kennis heeft van de talen en culturen op het continent hebben bovendien gezorgd voor een aantal patronen in de berichtgeving over Afrika. Zo worden politieke gebeurtenissen regelmatig afgeschilderd als een irrationele stammenstrijd en wordt er veelvuldig gebruik gemaakt van een contrast tussen oost en west. Dit soort patronen duiden op een oversimplificatie van complexe gebeurtenissen. In plaats van het verschaffen van context rondom de onbekende Afrikaanse omstandigheden, worden er stereotypen gecreëerd die op den duur herkenbaar worden voor het publiek (Wall, 1997).

2.4.1 Betrokkenheid bij Afrika

De desinteresse voor Afrika heeft op diverse punten ook tot een beperkte betrokkenheid bij het continent geleid. Zo is het gemiddelde geldbedrag dat per persoon aan Afrika wordt besteed gestaag afgenomen. Dit komt niet omdat de situatie dusdanig is verbeterd dat men geen hulp meer nodig heeft, maar voornamelijk doordat Afrika ook steeds minder voorkomt op de politieke agenda's van westerse landen. Het is dus niet verwonderlijk dat hierdoor ook westerse media steeds minder interesse tonen voor het Afrikaanse continent (Franks, 2005). Gordon Brown, de voormalige premier van Groot-Brittannië, zei hier in een redevoering op de BBC World Service Trust Conference het volgende over:

If six thousand people in Europe died of malaria (as they do every day in Africa), the media would not just report the disaster: They would look for signs of negligence, for culpability, failures of science and technology and governmental corruption
(Brown, 24 november 2004).

Uit Browns woorden kan dus worden afgeleid dat Europese media zoals de BBC met twee verschillende maten meten. De beperkte berichtgeving over Afrika heeft namelijk tot gevolg dat overheden en internationale instanties veel minder snel geneigd zijn om actie te ondernemen en zaken grondig te onderzoeken. Verscheidene gebeurtenissen uit het verleden hebben echter uitgewezen dat media-aandacht zeer grote invloed kan hebben in

problematische gebieden. Zo zijn diverse voorbeelden te noemen waarbij onderwerpen in de media hebben geleid tot militair ingrijpen, zoals bij de Eerste Golfoorlog in 1991 en het binnenvallen van Somalië in 1992. In beide gevallen wordt verondersteld dat beelden van de media hebben geleid tot interventies van de Amerikaanse regering. Dit wordt ook wel het CNN-effect genoemd, waarbij het idee is dat moderne communicatietechnologieën grootschalige reacties kunnen uitlokken van de politieke elite met betrekking tot globale onderwerpen. Zeker na de ontwikkeling van het internet, waardoor dagelijks een constante toevoer van nieuws geproduceerd kan worden, kan media-aandacht een grote invloed hebben op de politieke agenda (Robinson, 1999). Moeller (1999) stelt echter dat het CNN-effect een illusie is, aangezien er sprake is van een *compassion fatigue* waarbij men steeds minder compassie vertoont met gemedieerd leed en hierdoor dus minder snel zal worden ingegrepen door internationale autoriteiten. Het thema dat voldoende media-aandacht en westers ingrijpen humanitaire rampen zoals de Rwandese genocide daadwerkelijk konden voorkomen blijft echter dominant in verscheidene theorieën over de volkerenmoord (Kester, 2013).

2.4.2 Praktische belemmeringen in Afrika

De beperkte berichtgeving over Afrika wordt ook veroorzaakt door diverse praktische moeilijkheden waar journalisten binnen het Afrikaanse continent mee te maken hebben. Allereerst speelt het verschil tussen correspondenten en journalisten die *parachute journalism* uitoefenen hierbij een rol. In het geval van *parachute journalism* worden journalisten naar een bepaald land gestuurd, waarbij van hen wordt verwacht dat ze actuele gebeurtenissen op een snelle wijze rapporteren (Rosenblum, 1979). Vaak arriveren zij echter zonder enige kennis van de geschiedenis, politiek, cultuur of taal van een land, waardoor het moeilijk is om in een zeer kort tijdsbestek een goed en compleet verhaal af te leveren. Meestal worden dit soort *parachute* journalisten vanuit hun eigen land naar het buitenland gestuurd, waardoor ze dus verschillen van de buitenlandcorrespondenten die al in een bepaald land gevestigd zijn. Doordat correspondenten doorgaans al geruime tijd in een land wonen, bezitten zij vaak wel voldoende kennis over de geschiedenis, cultuur en taal van een land. Op het Afrikaanse continent oefenen dit soort correspondenten vaak toch een vorm van *parachute journalism* uit, omdat van hun verwacht wordt dat ze het nieuws op het

gehele continent verslaan. Zo kan het gebeuren dat ze plotseling van zuidelijk Afrika naar Noord-Afrika moeten reizen om verslag te doen van een gebeurtenis. In dat geval komen zij evenals de *parachute* journalisten in voor hen onbekende culturele omstandigheden terecht, waardoor het moeilijk is om in korte tijd een compleet en genuanceerd verhaal over de gebeurtenissen te produceren.

Doordat buitenlandcorrespondenten zich doorgaans in het veiligste land van een regio vestigen, kunnen zij bovendien een gekleurd beeld krijgen van een situatie. Zo stelt Luyendijk (2010) dat veel correspondenten in het Midden-Oosten gevestigd zijn in Israël, vanwege de relatief veilige en stabiele scholen. Dit zorgt er onbewust echter wel voor dat deze correspondenten de terreurdreiging ook als hun eigen probleem zien, terwijl zij de bezettingen meer als een Palestijns probleem zien. Een dergelijke vooringenomenheid kan een heldere en objectieve verslaglegging bemoeilijken.

2.5 Framing

De wijze waarop een gebeurtenis wordt beschreven is altijd het resultaat van bepaalde bewuste en onbewuste keuzes door de schrijver van een tekst. Het selecteren en benadrukken van bepaalde informatie uit en over de werkelijkheid in een tekst wordt *framing* genoemd. Entman (1993) stelt dat bij framing enkele aspecten van een waargenomen werkelijkheid worden geselecteerd en benadrukt in een communicerende tekst. Tegelijkertijd betekent dit selectieproces ook dat bepaalde informatie op bewuste of onbewuste wijze wordt weggelaten in teksten. Door bijvoorbeeld een bepaald perspectief in te nemen in een verhaal, worden overige invalshoeken immers automatisch uitgesloten. Dit is zeer relevant binnen dit onderzoek, omdat leemtes juist betrekking hebben op ontbrekende informatie binnen een tekst. Ook leemtes kunnen dus gerelateerd worden aan het concept framing, waar in de volgende subparagraaf dieper op wordt ingegaan.

Neuman et al. (1992) stellen dat frames in het nieuws dienen als conceptuele hulpmiddelen, die media en individuen gebruiken bij het overbrengen, interpreteren en beoordelen van informatie. Entman (1993) geeft hierbij het zogenaamde 'Koude Oorlog-frame' als voorbeeld, dat tot begin jaren negentig domineerde binnen de berichtgeving in de Verenigde Staten. In dit frame werden internationale gebeurtenissen altijd weergegeven door middel van een zwart-wit schema, waarbij het kapitalistische, vrije, tolerante en welvarende westen werd afgezet tegen het arme, communistische en gevaarlijke oosten. De nadruk die constant werd gelegd op dit 'rode gevaar' kan worden gezien als een morele evaluatie.

In het geval van internationaal nieuws wordt tevens altijd rekening gehouden met het lokale publiek binnen elk land. Het nieuws wordt dan ook gepresenteerd binnen de bestaande interpretatieframes van dit lokale publiek, waardoor een internationaal nieuwsitem per land kan verschillen in de wijze waarop het wordt gebracht. Er vindt dus een proces van 'domesticatie' plaats, aangezien de presentatie van het internationale nieuws wordt beïnvloed door lokale factoren (Clausen, 2004). Deze term werd voor het eerst gebruikt door Gurevitch et al. (1991), die stellen dat het proces van 'domesticatie' noodzakelijk is om een gebeurtenis nieuwswaardig te maken. Een gebeurtenis wordt namelijk pas als nieuwswaardig beschouwd als het wordt gepresenteerd binnen de reeds bekende frames van nieuwsproducenten en het publiek. In het kader van dit onderzoek kan dus gesteld worden dat de Canadese, Amerikaanse en Belgische dagbladen de Rwandese

genocide hoogstwaarschijnlijk op verschillende manieren hebben gepresenteerd, aangezien het verschillende nieuwsorganisaties, publieken en frames betreft.

2.5.1 Leemtes en stereotypen

In het huidige onderzoek wordt op specifieke wijze aandacht besteed aan leemtes en stereotypen binnen de berichtgeving over de Rwandese genocide. Beide concepten kunnen dan ook deel uitmaken van bepaalde frames. In het geval van leemtes in de berichtgeving gaat het niet zozeer om tekstuele aspecten, aangezien het hier juist ontbrekende informatie betreft. Toch kan ook hierbij een link gelegd worden met framing, aangezien weglatingen doorgaans ook het gevolg zijn van keuzes van de schrijver. Uit de definitie van Entman (1993) blijkt immers dat bij framing bepaalde aspecten van een waargenomen werkelijkheid worden geselecteerd en benadrukt. Een dergelijk selectieproces impliceert dus ook dat bepaalde informatie bewust of onbewust kan worden weggelaten als gevolg van bepaalde frames. Met betrekking tot de genocide in Rwanda kan zowel op bewuste als onbewuste wijze informatie worden weggelaten. Zo beschrijft Wall (1997) dat politieke conflicten in Afrika veelal worden afgeschilderd als stammenoorlogen, zonder dat in wordt gegaan op de achtergrond. In dat geval wordt dus bewust bepaalde achtergrondinformatie weggelaten, aangezien men het geaccepteerde en stereotype beeld van een irrationele stammenoorlog hanteert. In dit perspectief zou de berichtgeving over Rwanda dus ongenueanceerde beschrijvingen kunnen bevatten over een irrationele stammenoorlog tussen Hutu's en Tutsi's. Onbewuste weglatingen kunnen daarentegen simpelweg het gevolg zijn van een gebrek aan kennis, waar tijdens de Rwandese genocide ook sprake van was. In deze periode was immers slechts een klein aantal verslaggevers in het land aanwezig.

Voor wat betreft de stereotypen blijken massamedia een uitermate geschikt podium, omdat dit soort media verankerd zijn in de gehele samenleving en veelvuldig fungeren als trendsetters en zorgen voor het gespreksmateriaal in het dagelijks leven (Browne et al, 1994). Binnen de massamedia speelt het nieuwsgenre bovendien een essentiële rol bij het reproduceren van stereotypen, omdat van nieuwsproducties wordt verwacht dat ze een accurate representatie schetsen van de sociale en politieke leefwereld (Abraham & Appiah, 2006). Nieuws is echter altijd het gevolg van selectie en framing door in dit geval

journalisten, waardoor zij het beeld verschaffen dat men als accuraat en realistisch veronderstelt. Wanneer in nieuwsproducties dus consistent stereotypen worden gereproduceerd, kan dit op den duur worden overgenomen in de bestaande denkwijzen en frames binnen de maatschappij.

Zo is er bijvoorbeeld steeds meer zorg om de rol van media bij de weergave van etnische stereotypen. Abraham & Appiah (2006) concluderen namelijk dat donkergekleurde mensen veelal worden afgeschilderd als onevenredig arme, ongeschoolde, gewelddadige en criminele personen. Deze vorm van raciale stereotypering manifesteert zich bovendien steeds vaker op subtiele en minder opvallende manieren, waardoor het moeilijker op te merken is (Abraham, 2003). Dit is dan ook de reden dat stereotypen tot frames kunnen behoren, aangezien ze op zowel bewuste als onbewuste wijze in teksten ingebed worden door auteurs. Op die manier kunnen de frames ook doorwerken op de gedachtegang van lezers.

2.5.2 Soorten frames

Op basis van diverse eerdere onderzoeken onderscheiden Semetko & Valkenburg (2000) vijf overkoepelende nieuwsframes, die veelvuldig voorkomen in de Amerikaanse en Europese berichtgeving. Allereerst noemen zij het *conflict frame*, waarbij, om de aandacht van het publiek te trekken, een conflict tussen individuen, groepen of instituties wordt benadrukt of uitvergroot. Neuman et al. (1992) concludeerden zelfs dat dit frame binnen het Amerikaanse nieuws het meest gebruikt werd. Het wordt namelijk vaak gebruikt in de berichtgeving over verkiezingen. Hierbij wordt de discussie tussen politieke actoren uitgelegd in termen van conflict, terwijl de veelal complexe inhoudelijke informatie achterwege wordt gelaten (Patterson, 1993).

Een ander veelgebruikt type is het *human interest frame*, waarbij een gebeurtenis of probleem wordt beschreven vanuit een emotioneel oogpunt. Dit is een manier om de aandacht van het publiek te blijven trekken, aangezien het nieuws gepersonaliseerd, gedramatiseerd en 'geëmotionaliseerd' wordt (Semetko & Valkenburg, 2000). Volgens Bennett (1995) wordt het aantrekken en behouden van lezerspubliek steeds belangrijker, omdat de mediamarkt overal steeds competitiever wordt. Het is voor journalisten dus zaak

om een product te creëren dat lezers aantrekkelijk vinden. Het human interest frame blijkt een goede manier om hierin te slagen.

Een derde type frame is het *economic consequences frame*, waarbij de economische gevolgen van een gebeurtenis of probleem voor een individu, groep, institutie of land worden benadrukt (Semetko & Valkenburg, 2000). Volgens Graber (1993) komt dit frame vaak voor, omdat de economische gevolgen van een gebeurtenis vaak groot zijn als de impact van die gebeurtenis ook aanzienlijk is. Dit laatste is een belangrijke nieuwswaarde binnen de journalistiek, dus over dergelijke gebeurtenissen wordt vaak bericht.

Ten vierde wordt het *morality frame* onderscheiden, waarbij een gebeurtenis of probleem in de context van religieuze principes of morele voorschriften wordt beschreven (Semetko & Valkenburg, 2000). Vanwege de objectiviteitsnorm binnen de journalistiek verwijzen media vaak indirect naar dit soort morele frames, waarbij bijvoorbeeld citaten of standpunten van belangengroepen worden gebruikt (Neuman et al, 1992).

Het vijfde en laatste frame dat veel gebruikt wordt is het *responsibility frame*. Door middel van dit frame wordt met nadruk de verantwoordelijkheid voor een gebeurtenis of probleem toegeschreven aan een individu, een groep of de overheid. Een van deze actoren is binnen dit frame verantwoordelijk voor de oorzaak of de oplossing van het desbetreffende probleem (Semetko & Valkenburg, 2000). Iyengar (1991) stelt dat het televisienieuws hierbij een bijzondere rol speelt, omdat de verantwoordelijkheid voor sociale problemen hier veelal wordt toegeschreven aan het individu. Dit wordt veroorzaakt door de vaak episodische berichtgeving op televisie, waarbij een probleem wordt beschreven als een individuele gebeurtenis. De historische en sociale context waarbinnen het probleem zich heeft voorgedaan, wat ook wel een thematische manier van berichtgeving wordt genoemd, wordt op televisie vaak buiten beschouwing gelaten. Hierdoor lijkt het bijvoorbeeld aannemelijker dat een arm persoon zelf verantwoordelijk is voor zijn of haar slechte situatie, terwijl het sociale systeem of de overheid buiten beschouwing wordt gelaten (Iyengar, 1991).

3. Methoden en operationalisering

3.1 Methoden en databeschrijving

Voor dit onderzoek zal zowel een kwalitatieve als een kwantitatieve inhoudsanalyse worden uitgevoerd. De krantenartikelen die hierbij geanalyseerd zullen worden zijn afkomstig uit zes dagbladen uit drie verschillende landen. Zoals eerder vermeld zijn dit Canada, de Verenigde Staten en België, aangezien deze drie landen op verschillende manieren betrokken waren bij Rwanda en de genocide. Uit Canada worden de *Toronto Star* en *The Globe and Mail* gebruikt; *The New York Times* en *The Washington Post* vormen de Amerikaanse kranten binnen dit onderzoek en de Vlaamse kranten *De Standaard* en *De Morgen* vertegenwoordigen de Belgische dagbladen in dit onderzoek. Er is voor deze zes kranten gekozen omdat het in alle gevallen kwaliteitskranten betreft, die tot de grootste dagbladen van hun land behoren wanneer gekeken wordt naar oplagecijfers. Daarnaast besteden de kranten al enkele decennia aandacht aan internationale gebeurtenissen en hebben dus ook aandacht besteed aan de gebeurtenissen in Rwanda. Tenslotte was het bij deze kranten mogelijk om alle artikelen uit de desbetreffende periode te bemachtigen in digitale of in fysieke vorm, waarbij gebruik is gemaakt van de digitale archieven van Lexis Nexis en het fysieke krantenarchief van de Koninklijke Bibliotheek van België in Brussel.

Uit elk van de zes kranten zijn twintig artikelen geselecteerd, wat inhoudt dat het totale corpus uit honderdtwintig krantenartikelen bestaat. Al deze artikelen zijn afkomstig uit de periode tussen 1 maart 1994 en 30 september 1994. Ondanks het feit dat de daadwerkelijke genocide plaatsvond tussen april en juli is er gekozen voor een grotere tijdsperiode, omdat ook gekeken is in hoeverre aandacht is besteed aan de eventuele toedracht en de nasleep van de gebeurtenissen in Rwanda nadat de genocide was beëindigd.

Bij de selectie van de krantenartikelen is op de volgende twee criteria gelet:

- Inhoud
- Maand van publicatie

De inhoud van de nieuwsberichten heeft een belangrijke rol gespeeld bij het selectieproces. Ieder krantenartikel moet namelijk hoofdzakelijk gericht zijn op de genocide of op een direct gevolg van het geweld in Rwanda, zoals de massale vluchtelingenstromen die al snel op gang kwamen. Dit aspect dient duidelijk afgebakend te worden, omdat niet ieder artikel dat betrekking heeft op de Rwandese genocide relevant is voor dit onderzoek. Sommige artikelen in de zes kranten zijn namelijk wel gerelateerd aan de Rwandese genocide, maar gaan niet direct in op de gebeurtenissen die plaats hebben gevonden tijdens de volkerenmoord. Met name in de twee Belgische dagbladen werd bijvoorbeeld nadrukkelijk ingegaan op de toekomst van VN-vredesmachten in conflictgebieden na de catastrofe in Rwanda. In april 1994 werden in *De Standaard* en *De Morgen* in totaal zeven artikelen hieraan gewijd, omdat de Belgische autoriteiten wilden voorkomen dat hun militairen nog eens het slachtoffer zouden worden van een slecht georganiseerde VN-missie. Deze artikelen gingen echter niet daadwerkelijk in op de Rwandese situatie en dus is geen van deze nieuwsberichten geselecteerd voor dit onderzoek. Enkel berichten die direct betrekking hebben op de genocide in Rwanda zijn geselecteerd.

Verder is bij de selectie rekening gehouden met de maand waarin de artikelen zijn gepubliceerd binnen de zes dagbladen. Er werd namelijk niet in elke maand evenveel geschreven over Rwanda. In de maanden maart en september zijn bijvoorbeeld beduidend minder artikelen van betekenis verschenen dan in april of mei. Dit soort verschillen kunnen bij het selectieproces niet buiten beschouwing worden gelaten. Het zou immers een vertekend beeld opleveren als elk van de zes maanden in dezelfde mate vertegenwoordigd is in het huidige corpus, terwijl het aantal relevante artikelen per maand destijds sterk verschilde in de dagbladen. Ik heb dus besloten dat het aantal geselecteerde artikelen per maand representatief is voor de mate waarin de zes kranten in de periode maart tot en met september 1994 over Rwanda hebben bericht.

Zo heb ik ervoor gekozen om uit elk van de zes kranten niet meer dan acht relevante artikelen uit de maand april te selecteren. Een artikel werd zoals gezegd relevant bevonden wanneer de inhoud direct betrekking had op de Rwandese genocide, zoals de situatie in het land zelf of de ontstane vluchtelingenstromen naar buurlanden. Voor de maand mei is besloten om maximaal zeven artikelen te selecteren. In de maanden juni, juli en augustus verscheen duidelijk minder relevant materiaal over Rwanda dan in april en mei, al waren de

verhoudingen tussen deze drie maanden vergelijkbaar. Daarom zijn uit iedere krant niet meer dan drie artikelen geselecteerd uit zowel juni, juli als augustus. In de maanden maart en september bleken de zes kranten zeer weinig nieuws over Rwanda te bevatten. Zo publiceerde enkel *The New York Times* één relevant artikel in maart 1994, terwijl de overige vijf kranten zelfs niets over de situatie in het land publiceerden. Daarom is besloten om maximaal één relevant nieuwsbericht voor deze maanden te selecteren.

De reden waarom de exacte publicatiedatum geen criterium vormt binnen het selectieproces ligt verscholen in het feit dat dit per krant aanzienlijk kon verschillen. Zo publiceerde een krant als *De Standaard* meer relevante artikelen in de eerste weken van mei 1994, terwijl *The New York Times* vooral in de laatste weken van die maand met nieuws over Rwanda naar buiten trad. Hierdoor heb ik besloten om de exacte publicatiedata buiten beschouwing te laten bij het selectieproces, zodat enkel de inhoud en de maand van publicatie als criteria dienen bij de selectie.

In tabel 1 zijn de karakteristieken van de data uit dit onderzoek schematisch weergegeven.

Tabel 1 - Schematisch overzicht van herkomst en karakteristieken van de krantenartikelen

	Kranten	Aantal artikelen	Periode
Canada	<i>Toronto Star</i>	20	1 Maart – 30 september 1994
	<i>The Globe and Mail</i>	20	
Verenigde Staten	<i>The New York Times</i>	20	1 Maart – 30 september 1994
	<i>The Washington Post</i>	20	
België	<i>De Standaard</i>	20	1 Maart – 30 september 1994
	<i>De Morgen</i>	20	
Totaal	6	120	

3.2 Operationalisering

In dit onderzoek zal gebruik worden gemaakt van een frame-analyse, waarbij de aandacht is gevestigd op leemtes en stereotypen binnen de berichtgeving over de Rwandese genocide.

In het geval van leemtes gaat het om zaken die niet zijn beschreven. Toch kan dit verschijnsel duidelijk gelinkt worden aan het concept framing, omdat weglatingen doorgaans het resultaat zijn van keuzes. Ook stereotypen zijn nauw verwant met framing, omdat ze deel uit kunnen maken van een bepaald frame. Ze hebben immers te maken met de manier waarop iets beschreven wordt en de keuzes die hierbij gemaakt zijn.

3.2.1 Kwalitatieve inhoudsanalyse: oppervlakkige berichtgeving en leemtes

Voor wat betreft de oppervlakkige berichtgeving en de leemtes wordt aan de hand van acht belangrijke gebeurtenissen van de Rwandese genocide gekeken in hoeverre de media in gebreke zijn gebleven in hun berichtgeving. Daarom wordt een onderscheid gemaakt tussen drie soorten artikelen.

1. De desbetreffende gebeurtenis ontbreekt in de berichtgeving, waardoor sprake is van een leemte.
2. De gebeurtenis wordt slechts in één of twee regels genoemd, zonder enige vorm van uitleg of achtergrondinformatie. In dat geval kan niet gesproken worden over een volledige leemte, maar is de gebeurtenis wel op oppervlakkige wijze beschreven.
3. Wanneer een artikel wel context en uitleg bij de desbetreffende gebeurtenis geeft is van een leemte geen sprake.

De acht gebeurtenissen zijn in het theoretisch kader al geschetst op basis van de beschrijving van de achtergrond van het conflict en de verscheidene nieuwswaarden die aan deze ijkpunten gekoppeld kunnen worden. Het betreft de volgende gebeurtenissen:

1. De aanslag op 6 april 1994 waarbij onder meer de toenmalig president Habyarimana om het leven komt.
2. De moord op tien Belgische paracommando's op 7 april 1994.
3. De oproep van Rwandese media om de Tutsi-bevolking massaal uit te roeien.
4. De terugtrekking van een zeer groot aantal VN-soldaten uit Rwanda.
5. De opvang van twaalfduizend Tutsi-vluchtelingen in het Amahoro-stadion, waar het VN-hoofdkwartier was gevestigd.

6. Het grote aantal lichamen dat langs de wegen dat in rivieren en meren dreef.
7. De enorme vluchtelingenstromen van Hutu's en Tutsi's naar omringende landen.
8. Het gebruik van het woord 'genocide' met betrekking tot het geweld in Rwanda.

Aangezien deze acht gebeurtenissen achteraf gezien een zeer voornamelijk rol hebben gespeeld tijdens de genocide in Rwanda, kan gesteld worden dat ze in journalistiek opzicht niet mochten ontbreken in de toenmalige berichtgeving. De krantenartikelen in dit onderzoek zijn dan ook geanalyseerd in het licht van deze gebeurtenissen. Wanneer blijkt dat de punten gedeeltelijk of geheel ontbreken, kan gesproken worden van respectievelijk oppervlakkige berichtgeving en een leemte binnen de nieuwsberichten. Bij de kwalitatieve inhoudsanalyse zal hoofdzakelijk aandacht worden besteed aan de vraag of dit soort oppervlakkige berichtgeving of leemtes voorkomen in de artikelen. Per gebeurtenis zal dan ook worden beschreven of de zes kranten op voldoende wijze verslag hebben gedaan van de gebeurtenis, wat zal worden gedaan aan de hand van citaten uit de krantenartikelen. Dergelijke passages kunnen laten zien dat er uitgebreid verslag is gedaan van een gebeurtenis, maar kunnen ook dienen ter illustratie van een oppervlakkige wijze van berichtgeving of een leemte. Dit hangt volledig af van de wijze waarop iedere gebeurtenis is beschreven in de artikelen.

3.2.2 Kwantitatieve inhoudsanalyse: stereotypen

Om te achterhalen in hoeverre er sprake is van stereotypen in de krantenartikelen, zal ieder artikel op enkele vragen getoetst worden. Op basis van de bevindingen van Wall (1997) zijn enkele stereotyperingen met betrekking het Rwandese conflict en het Afrikaanse continent vastgesteld, die ook in dit onderzoek gebruikt zullen worden. Wall (1997) vond in de berichtgeving van drie Amerikaanse nieuwsmagazines over de Rwandese genocide namelijk vijf terugkerende patronen. Deze resultaten zijn voor dit onderzoek relevant, omdat de bevindingen van Wall (1997) direct te maken hebben met het conflict in Rwanda en de rol die Afrikaanse en westerse landen hierbij spelen. In het huidige onderzoek zal dan ook bekeken worden of deze terugkerende patronen ook te zien zijn in de Canadese, Amerikaanse en Belgische kranten. Per stereotype zijn voor dit onderzoek een aantal termen vastgesteld, waarvan de aanwezigheid bepaalt of het stereotype voorkomt in een artikel.

Deze afbakeningen zijn noodzakelijk om op betrouwbare en consistente wijze te bepalen of de vijf stereotypen van toepassing zijn op elk artikel. Door middel van de volgende subvragen wordt nagegaan of de vijf patronen van Wall (1997) ook zijn terug te vinden in de artikelen binnen dit onderzoek, waarbij eveneens de termen zijn vermeld die van doorslaggevend belang zijn bij de analyse.

- Wordt het conflict in Rwanda gepresenteerd als een irrationele stammenstrijd, zonder dat ingegaan wordt op de achtergrond van het geweld?

De irrationaliteit bij dit stereotype wordt benadrukt doordat nauwelijks wordt ingegaan op de achtergrond van het conflict, maar enkel op het feit dat twee stammen een gewelddadig conflict met elkaar hebben. Een artikel bevat dit stereotype dan ook wanneer enkel gesproken wordt over een 'stammenoorlog' om het conflict te duiden. Zo wordt in Engelstalige kranten gelet op termen die het woord *tribal* bevatten, zoals *tribal war*, *tribal slaughter* en *tribal carnage*.

- Worden de inwoners van Rwanda enerzijds afgeschilderd als barbaars en anderzijds als hulpeloos en zielig?

Bij dit stereotype lijkt er geen middenweg te bestaan. De daders van de gruwelen worden als beesten gepresenteerd, terwijl slachtoffers als volledig hulpeloos en machteloos worden beschreven. In beide gevallen wordt echter voorbij gegaan aan het feit dat het hier vooral mensen betreft. Artikelen voldoen aan dit stereotype als enkel gesproken wordt in woorden als 'beesten' of 'wilden', maar ook als de activiteiten van extremistische Hutu's louter worden beschreven als de daden van volledig losgeslagen individuen. In het geval van de slachtoffers zijn termen als 'zielig', 'hulpeloos' en 'machteloos' van doorslaggevend belang. De suggestie moet gewekt worden dat de slachtoffers helemaal niets kunnen uitrichten tegenover de moordenaars.

- Wordt het conflict als onbegrijpelijk beschouwd, waardoor het wordt uitgelegd aan de hand van Bijbelse mythen of bovennatuurlijke oorzaken?

Het is mogelijk dat het massale geweld als dusdanig onbegrijpelijk wordt beschouwd, dat bovennatuurlijke oorzaken worden aangehaald om het leed te verklaren. In de artikelen

wordt hierbij specifiek gelet op termen als 'bovennatuurlijk' of wanneer Bijbelse figuren of verhalen genoemd worden als verklaring van het geweld. Ook wordt aan dit stereotype voldaan als in het artikel expliciet wordt vermeld dat het geweld voor de Rwandezen en voor buitenstaanders niet te begrijpen of te bevatten is.

- Worden de buurlanden van Rwanda niet in staat geacht om de problematiek op te lossen, omdat ze zelf net zo gewelddadig zijn?

Dit stereotype heeft betrekking op de hulp van buitenaf tijdens de genocide, waarbij het onvermogen van de buurlanden van Rwanda centraal staat. Omdat deze landen volgens het stereotype ook bol staan van het geweld, zijn ze niet in staat om de volkerenmoord een halt toe te roepen. Daarom voldoen artikelen waarin dit beeld expliciet naar voren komt aan dit vierde stereotype. Wanneer dus letterlijk wordt vermeld dat aangrenzende landen als Burundi, Zaïre en Tanzania onmachtig zijn vanwege hun gewelddadige karakter, kan gesteld worden dat dit stereotype van toepassing is op het artikel.

- Zijn enkel westerse landen in staat om een einde te maken aan het geweld in Rwanda?

Ook in dit stereotype wordt ingegaan op de hulp van buitenaf, al wordt hier de superieure positie van westerse landen als invalshoek gebruikt. Hierbij wordt namelijk gesuggereerd dat enkel westerse landen de macht en middelen hebben om de problematiek in Rwanda op te lossen. In het huidige onderzoek is dit stereotype van toepassing op een artikel, wanneer expliciet wordt vermeld dat bepaalde westerse mogendheden in moeten grijpen, omdat het geweld anders niet stopt. Voorbeelden van dit soort naties zijn de Verenigde Staten en Frankrijk, maar ook andere westerse landen behoren tot het stereotype. Hierbij wordt het als vanzelfsprekend beschouwd dat deze landen ook daadwerkelijk in staat zijn om een verschil te maken.

Bij de analyse wordt elk van deze vragen te beantwoord met 'nee' of 'ja', waardoor de resultaten uiteindelijk gekwantificeerd en statistisch getoetst kunnen worden. Hierbij staat '0' gelijk aan 'nee', terwijl een '1' impliceert dat het desbetreffende stereotype wel voorkomt en dus gelijk is aan 'ja'. Door de data van deze vijf subvragen vervolgens op te

tellen kan een helder beeld ontstaan over het gebruik van stereotypen van het geweld in Rwanda. Er ontstaat dan namelijk per artikel een getal tussen nul en vijf, waardoor er gemiddeldes genomen kunnen worden. Op basis van deze gemiddeldes kunnen tenslotte vergelijkingen worden getrokken tussen de zes verschillende kranten onderling. Maar ook tussen de berichtgeving in Canada, de Verenigde Staten en België.

4. Resultaten

4.1 Oppervlakkige berichtgeving en leemtes

Om te achterhalen in hoeverre de berichtgeving over Rwanda oppervlakkig was of leemtes bevatte, zijn acht essentiële gebeurtenissen van de genocide opgesteld. Met het bestaan van leemtes wordt het volledig ontbreken van bepaalde informatie bedoeld. In het geval van oppervlakkige berichtgeving wordt de desbetreffende gebeurtenis weliswaar aangehaald in een regel, maar wordt niet dieper ingegaan op de context. Wanneer wel duidelijk sprake was van uitleg en contextuele informatie kan gesteld worden dat het artikel geen leemte bevat. Door middel van een kwalitatieve inhoudsanalyse is bekeken of de acht gebeurtenissen in toereikende mate zijn genoemd in de krantenartikelen, waarbij bovenstaand onderscheid als leidraad dient.

4.1.1 De aanslag

Alle onderzochte kranten in Canada, de Verenigde Staten en België maken melding van de vliegcrash nabij Kigali op 6 april 1994, waarbij de presidenten van zowel Rwanda als Burundi om het leven kwamen. Bovendien was het voor al deze kranten direct duidelijk dat het vliegtuig opzettelijk naar beneden was geschoten. Wie achter deze aanslag zat was logischerwijs niet duidelijk in de artikelen, aangezien tot op de dag van vandaag niet zeker is wie het vliegtuig destijds heeft neergeschoten. Gezien de inhoud van alle krantenartikelen over de vliegramp werd de ernst van de situatie goed ingeschat, omdat iedere onderzochte krant de bestaande spanningen tussen Hutu's en Tutsi's noemt in Rwanda en Burundi. Iedereen lijkt het er dus over eens dat de dood van beide presidenten tot escalaties kon leiden tussen de twee bevolkingsgroepen. De presidenten kwamen die dag immers terug van een bijeenkomst in Tanzania, waar zij met andere Afrikaanse leiders spraken over de etnische problematiek in Rwanda en Burundi.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de dood van de presidenten binnen de krantenartikelen worden beschreven in het licht van de toenmalige situatie in de landen. Zo wordt in *The New York Times* van 7 april 1994 beschreven dat gevechten tussen Hutu's en Tutsi's de afgelopen maanden hebben geleid tot duizenden doden en meer dan

honderdduizend vluchtelingen, terwijl in een artikel uit *The Globe and Mail* alvast wordt gespeculeerd over de gevolgen van de vliegcrash, gezien de volgende passage:

The deaths of the presidents, both Hutus,
were almost sure to inflame tensions in both countries. (*The Globe and Mail*, 7 april 1994)

Ook in de andere kranten wordt vooruit gekeken naar de eventuele gevolgen van de ramp. Zo wordt in de *Toronto Star* een westerse diplomaat in Burundi geciteerd, die aangeeft dat de dood van de presidenten een regelrechte catastrofe is in een zeer gevaarlijke periode. Hij voegt daaraan toe dat alles kan gebeuren in Rwanda en Burundi nu de presidenten zijn omgekomen. Verder wordt het artikel uit *De Morgen* van 8 april 1994 letterlijk afgesloten met de vraag hoe het nu verder moet in Rwanda na de dood van president Habyarimana. *De Standaard* maakt melding van de chaos in de Rwandese hoofdstad Kigali, waar de ontstane verwarring heeft geleid tot muitende soldaten, plunderingen en politieke afrekeningen.

Met betrekking tot de vliegcrash kan gesteld worden dat deze gebeurtenis in alle onderzochte kranten uitvoerig is beschreven. Dit zal allereerst zijn veroorzaakt door het feit dat twee Afrikaanse leiders zijn vermoord bij een aanslag, wat op zichzelf al nieuwswaardig is. Zoals hierboven al is vermeld blijkt uit de inhoud van de artikelen echter ook dat de toenmalige onrustige situatie in Rwanda veel genoemd wordt. De pers beseft dus dat de aanslag verstrekende gevolgen kon hebben voor het land. Achteraf gezien kan de vliegcrash gezien worden als de aanleiding tot de burgeroorlog en het extreme geweld in Rwanda. Ondanks het feit dat de pers dit toen nog niet kon weten, waren de diverse speculaties over de gevolgen dus meer dan terecht.

4.1.2 De moord op tien Belgische paracommando's

Na de vliegcrash werd aan tien Belgische paracommando's de opdracht gegeven om de nieuwe Rwandese president te beschermen. Zij werden echter door extremistische Hutu's gegijzeld en vermoord. Het mag geen verrassing heten dat vooral de twee Belgische kranten uit dit onderzoek veel aandacht aan deze gebeurtenis gaven. Ook de Canadese en Amerikaanse kranten maakten echter melding van de moorden, aangezien de tien Belgische militairen onder de vlag van de Verenigde Naties actief waren. Uit de analyse blijkt echter

wel een wezenlijk verschil te bestaan in de berichtgeving van enerzijds de Canadese en Amerikaanse kranten en anderzijds de Belgische dagbladen. In de twee Noord-Amerikaanse landen werd namelijk niet diep ingegaan op de moorden, maar vooral op de escalerende situatie in Rwanda en het gevaar voor buitenlanders. De Vlaamse kranten besteedden daarentegen vooral aandacht aan de toedracht van de moorden en de controversiële regelgeving van de Verenigde Naties voor militairen. Dit verschil in berichtgeving wordt duidelijk geïllustreerd in de volgende passages:

Het trauma over de VN-bureaucratie en over de gruwelijke dood van hun kameraden is zo groot dat, volgens para-stafofficieren, het 2de Kommando van Flawinne onmogelijk nog langer in Rwanda kan functioneren. De bevelhebber van het Belgische VN-detachement, kolonel Luc Marchal, blijft de opdracht verdedigen en zegt dat iedereen vooraf de beperkingen van het mandaat en de grenzen van het wapengebruik kende. (*De Standaard*, 17 april 1994)

The United Nations force has been confined to barracks since 10 Belgians were killed early in the fighting trying to protect the Prime Minister, who was also slain. All foreigners were being urged by their governments to get out, but it was unclear whether all would heed the warning or even how long such an evacuation might take. (*The New York Times*, 10 april 1994).

De *Toronto Star* belicht de moord op de Belgische paracommando's eveneens in een andere context. In deze krant werd namelijk ingegaan op de rol van Romeo Dallaire, de Canadees die namens de Verenigde Naties de leiding had over de vredesmissie in Rwanda. Na de moorden was Dallaire immers belast met de zware taak om de veiligheid van de overige blauwhelmen te garanderen. Er kan dus gesteld worden dat alle onderzochte kranten aandacht hebben besteed aan de moord op de Belgische paracommando's, al is de context van de artikelen afhankelijk van het land van herkomst van de krant.

4.1.3 Haatzaaiende media in Rwanda

Na de dood van president Habyarimana begonnen de extremistische Hutu-milities in Rwanda vrijwel onmiddellijk met het aanbrengen van slachtpartijen onder de Tutsi-bevolking. Enkele radiostations hebben hier sterk aan bijgedragen, door Hutu's openlijk op te roepen om de 'kakerlakken' in Rwanda uit te roeien. Men kan daarom stellen dat dit

soort radiostations een mobiliserende functie vervulden tijdens de massamoorden. Toch blijkt uit de analyse dat diverse westerse kranten dit cruciale aspect binnen de Rwandese genocide pas relatief laat in hun artikelen vermelden. Zo maakt *The Washington Post* pas op 8 mei 1994 voor het eerst melding van een door Hutu's gereguleerd radiostation dat oproept om het tempo van de moordpartijen te verhogen. De genocide was toen echter al ruim een maand gaande en dus waren al honderdduizenden Rwandezen gedood.

In de *Toronto Star* van 28 mei 1994 is een artikel gewijd aan het falen van de Verenigde Naties in Rwanda. Hier wordt namelijk gesproken over de rol van de Verenigde Naties tijdens de genocide en het beperkte ingrijpen tijdens de moordpartijen. Hierbij wordt eveneens gesproken over de rol die de VN zou moeten innemen tijdens de uitbraak van een dergelijke genocide, zoals in Rwanda na de vliegcrash het geval was. In het artikel is vervolgens de volgende passage te lezen:

After that disaster, U.N. officials might have been flown in immediately to warn that U.N. peacekeepers would be dispatched if violence ensued. Observers could have been deployed. Military action could have been taken against the radio station that for weeks counselled genocide. (*Toronto Star*, 28 mei 1994).

Uit de onderzochte artikelen van de *Toronto Star* is dit de eerste keer dat het haatzaaiende radiostation van extremistische Hutu's genoemd wordt, terwijl het station al sinds de vliegcrash op 6 april extremistische boodschappen verkondigde.

In het Vlaamse dagblad *De Morgen* van 22 april 1994 is een opvallend aspect te zien met betrekking tot Rwandese radiostations. In een van de artikelen over Rwanda wordt namelijk een vertegenwoordiger van het Rode Kruis aan het woord gelaten, die spreekt over 'humanitaire propaganda' op vrije radio's in Rwanda. Hiermee doelt de vertegenwoordiger op het feit dat het Rode Kruis in samenwerking met andere hulporganisaties vrije radiostations gebruikte om de strijdende partijen op te roepen burgers te sparen. Er wordt echter met geen woord gerept over het feit dat bepaalde Rwandese radiostations juist al dagenlang oproepen om burgers van de Tutsi-bevolking massaal uit te roeien.

Zes dagen later, op 28 april 1994, wordt het extremistische radiostation van de Hutu's wel aangehaald in *De Morgen*, al wordt er nog steeds niet gesproken over de

opruierende oproepen die via deze zender uitgedragen worden. Het gaat namelijk wederom over hulpverleners van het Rode Kruis, die volgens het radiostation ongemoeid gelaten moeten worden. De haatzaaiende functie van het radiostation komt pas op 14 juni 1994 aan bod in *De Morgen*, wanneer de Vlaamse journaliste Els de Timmerman vanuit de Rwandese stad Byumba een speciaal artikel wijdt aan de zogenaamde 'oorlog der radio's'. De Timmerman omschrijft met welke kreten het extremistische Hutu-radiostation *Milles Collines* het volk opzweept om de Tutsi's te blijven vermoorden. Anderzijds noemt zij ook de radiozenders van het RPF, dat overwegend uit Tutsi's bestaat. Hier wordt volgens de Belgische journaliste gesproken over vrijheid van meningsuiting, ongeacht de etnische afkomst van een persoon. De Timmerman verschaft dus middels het artikel in *De Morgen* dus een helder en reëel beeld van de manier waarop sommige radiostations in Rwanda gebruikt werden, maar dit gebeurt wel pas ruim twee maanden na het uitbreken van de massale slachtpartijen in Rwanda.

4.1.4 De terugtrekking van VN-soldaten

Na de moord op de tien Belgische paracommando's besloot België om haar troepenmacht uit Rwanda te halen. Enkele dagen daarna beslisten ook de Verenigde Naties om de vredesmacht in Rwanda te verminderen tot 270 militairen, terwijl deze troepenmacht in eerste instantie uit 2500 soldaten bestond. Deze relatief zeer grote reductie kan als een zeer cruciaal aspect binnen het Rwandese geweld gezien worden, omdat de extremistische en zeer gewelddadige Hutu-milities na deze terugtrekking vrijwel ongestoord hun gang konden gaan. Er is achteraf dan ook veel kritiek gekomen op deze beslissing van de Verenigde Naties, aangezien een eventuele versterking van de vredesmacht wellicht veel leed had kunnen voorkomen in Rwanda.

Aangezien het hier een beslissing van een belangrijk internationaal orgaan als de Verenigde Naties betreft, is deze gebeurtenis in alle onderzochte kranten vermeld. Sommige kranten, zoals *The Washington Post*, gaan niet verder op de eventuele consequenties van de terugtrekking in, zoals is te lezen in de volgende passage:

The Security Council unanimously adopted a recommendation by Boutros-Ghali to reduce the peace keepers in Rwanda from 2.500 to 270, which would a small security contingent and some military

observers whose main task would be to continue to press for a cease-fire (*The Washington Post*, 22 april 1994).

Vervolgens wordt in het artikel aandacht besteed aan enkele alternatieve besluiten die de VN had kunnen nemen, maar er is geen ruimte ingelast voor een kritische noot met betrekking tot de terugtrekking van de militairen. Dit is wel terug te zien in een artikel uit *The New York Times* van 3 mei 1994, waarin de nadruk wordt gelegd op de moeite die de VN heeft met het verdedigen van het besluit. In hetzelfde artikel wordt eveneens vermeld dat de kleine VN-vredesmacht te licht bewapend was en daarom niet in staat bleek om het bloedvergieten te voorkomen. Hierbij wordt het handelen van de Veiligheidsraad van de VN sterk bekritiseerd en wordt de internationale gemeenschap een 'vaag fantoom' genoemd, aangezien niet duidelijk is wat deze gemeenschap inhoudt bij conflicten van deze aard.

In *The Globe and Mail* van 29 april 1994 is een nog kritischer artikel verschenen over de terugtrekking van de VN-militairen. In dit artikel, geschreven door Jeff Sallot, wordt namelijk een vergelijking getrokken met de situatie in Bosnië, waar de Verenigde Naties destijds juist meer eenheden naartoe stuurden. Bij deze beslissing worden in het artikel grote vraagtekens gezet, aangezien het moordtempo in Rwanda nog vele malen hoger lag dan in Bosnië. Een belangrijke oorzaak hiervoor ligt volgens Sallot verscholen in het zogenaamde 'Eurocentrisme' binnen de Verenigde Naties, aangezien de belangrijkste lidstaten Europees zijn of nauwe banden onderhouden met Europa. Afrika vervult in dit geheel een veel kleinere rol, waardoor al snel minder waarde wordt gehecht aan een conflict op dit continent.

In dit artikel van Sallot lijkt dus een reëel beeld te worden geschetst van de toenmalige visies op Rwanda, die bovendien overeenkomen met enkele determinanten van nieuwswaarden, zoals een geringe culturele affiniteit met het Rwanda en het feit dat het land een weinig prominente rol vervult binnen de internationale hiërarchie. Dit komt eveneens terug in het volgende citaat van een voormalig VN-diplomaat die wordt genoemd in het artikel, wat kenmerkend is voor de manier waarop het westen naar Afrika kijkt:

"We call them world wars when they break out in Europe. Africa? They are little tribal conflicts" (*The Globe and Mail*, 29 april 1994)

De twee Belgische kranten binnen dit onderzoek richtten zich voornamelijk op de terugtrekking van de Belgische militairen uit Rwanda, kort nadat de tien Belgische soldaten waren geëxecuteerd. Hierdoor lijkt de grote terugtrekking van de overige VN-eenheden enigszins naar de achtergrond te zijn verdwenen, evenals de nadelige consequenties die dit voor Rwanda had. Zo gaat het in *De Morgen* en *De Standaard* in grote mate over de in hun ogen beperkende VN-regelgeving waar de Belgen mee te maken hadden in Rwanda. Hiermee wordt bedoeld op het feit dat de militairen slechts in uitzonderlijke gevallen hun wapens mochten gebruiken. Dit wordt door de krant namelijk als de voornaamste oorzaak gezien voor de dood van de militairen. Dit wordt dan ook duidelijk geïllustreerd door koppen als 'Terugtrekking Belgische blauwhelmen onvermijdelijk' en 'Stuur ze nooit meer weg met een blauwe helm' in *De Morgen* en 'Belgen spuwen haat uit tegen beperkende VN-regels' in *De Standaard*. De terugtrekking van de overige VN-militairen krijgt relatief veel minder aandacht en staat zoals eerder gezegd voornamelijk in de schaduw van de Belgische situatie.

4.1.5 De opvang van Tutsi's in het Amahoro-stadion

Na de terugtrekking van het overgrote deel van de VN-vredesmacht zochten de Tutsi's die nog niet gedood waren naar veilige schuilplaatsen. Een van deze oorden was het Amahoro-stadion in Kigali, waar de nog aanwezige troepen van de VN hun hoofdkwartier hadden gevestigd. Volgens de leider van de vredesmacht, Romeo Dallaire, bevonden zich op en duur zeker twaalfduizend vluchtelingen in het beperkte stadion. Hierdoor ontstond volgens de Canadese bevelhebber een oncontroleerbare situatie, die op bepaalde manieren deed denken aan een concentratiekamp. De VN was er namelijk om de vluchtelingen te beschermen, maar tegelijkertijd stierven in het stadion veel Tutsi's door epidemieën of hongersnood. Anderzijds zouden zij buiten het stadion ongetwijfeld om het leven worden gebracht door de Hutu-milities. Het Amahoro-stadion representeert dan ook de enorme chaos die in Rwanda heerste en de onmachtige rol die de VN hierin vervulde.

Na analyse van de zes kranten blijkt echter dat men nauwelijks aandacht heeft besteed aan de situatie in het Amahoro-stadion. In een artikel uit *The Globe and Mail* van 20 april 1994 wordt enkel vermeld dat het stadion onder vuur is genomen door Rwandese regeringstroepen en dus wordt slechts op oppervlakkige wijze bericht over de vluchtplaats.

In de onderzochte artikelen uit *The New York Times*, de *Toronto Star* en *De Morgen* komt het stadion zelfs niet tot nauwelijks voor. In *The Washington Post* van 22 april 1994 wordt het stadion ook slechts oppervlakkig genoemd in het kader van het dreigende vertrek van de VN-vredesmacht, zoals is te lezen in de volgende passage:

Human rights groups charged that any withdrawal of U.N. forces would put at risk of massacre more than 20,000 Rwandans who have sought U.N. protection in hospitals and at a stadium in Kigali, the capital. (*The Washington Post*, 22 april 1994).

Zoals reeds bekend ging een groot deel van de VN-vredesmacht inderdaad weg, maar opvallend genoeg komt het stadion daarna niet meer ter sprake in het Amerikaanse dagblad. Dit kan opmerkelijk genoemd worden, aangezien in bovenstaande passage de zorg wordt uitgesproken over het lot van de vluchtelingen in Kigali bij een eventueel vertrek van de VN-troepen. Na het daadwerkelijke vertrek van deze militairen wordt echter met geen woord meer gerept over de situatie in het stadion en het lot van de vluchtelingen in Kigali.

Enkel in de *De Standaard* wordt kort ingegaan op de omstandigheden waar de vluchtelingen in het stadion zich in bevonden. Op 18 april 1994 bericht deze krant namelijk over de terugtrekking van de VN-militairen, waardoor moordenaars en plundersaars vrij spel hebben. Hierbij komt de situatie in het Amahoro-stadion ook kort aan bod, zoals blijkt uit de volgende passage:

De toestand van de ruim 12.000 vluchtelingen die in het Amahoro-stadion een toevlucht zochten en VN-bescherming genieten, wordt met het uur dramatischer. Er is nauwelijks voedsel of water voorhanden. (*De Standaard*, 18 april 1994).

Ook dit korte stuk volstaat zeker niet om de erbarmelijke omstandigheden in het stadion te beschrijven zoals Romeo Dallaire dat deed, maar van alle onderzochte kranten komt *De Standaard* nog het dichtst bij zijn woorden. De overige kranten hebben de humanitaire rampen in het stadion immers helemaal niet opgenomen in hun artikelen.

4.1.6 De lijken langs wegen en in rivieren

De genocide in Rwanda werd gekenmerkt door het grote aantal lichamen dat langs wegen lag of in rivieren dreef richting buurlanden. De extremistische Hutu-milities stonden het veelal niet toe dat lichamen van Tutsi's werden begraven, omdat ze vonden dat Tutsi's het niet waard waren om begraven te worden. Daarnaast werden de lijken in rivieren of meren gegooid, zodat de vermoorde Tutsi's terugdreven naar hun 'thuisland' Ethiopië. Aangezien het straatbeeld van Rwanda tijdens de maanden van genocide sterk werd gedomineerd door dit soort gruwelijke aangezichten, zou het niet mogen ontbreken in de berichtgeving over de genocide in Rwanda.

Uit de analyse is gebleken dat veel kranten over het grote aantal lijken hebben bericht in hun artikelen. Met name het grote aantal lichamen dat in de rivieren en meren richting buurlanden dreef, is niet onopgemerkt gebleven. Zo heeft *The Washington Post* hier op 2 mei 1994 een artikel aan gewijd met de kop "Bodies clog Rwandan river: officials count hundreds of corpses per day floating into Tanzania". In dit artikel vertellen vertegenwoordigers van de Verenigde Naties in Tanzania over het aantal zwaar verminkte lichamen dat dagelijks het land binnenstroomt. Verder bevat ditzelfde artikel de volgende opmerkelijke passage:

The specter of the corpses gives further testament to the violence that has gripped tiny Rwanda, a Central African country of lush rolling hills that historically has been convulsed by periodic spasms of ethnic bloodletting between its majority Hutu tribe and the minority Tutsis.

(*The Washington Post*, 2 mei 1994)

In deze zinnen wordt de indruk gewekt dat de aangespoelde lichamen in Tanzania een soort bevestiging vormen voor het geweld in Rwanda, terwijl de massale moordpartijen in het land dan al bijna een maand aan de gang zijn. Er lijken dus aanwijzingen vanuit Tanzania nodig om de een oordeel te vellen over de situatie in Rwanda.

Ook in *The New York Times*, *The Globe and Mail*, de *Toronto Star*, *De Standaard* en *De Morgen* wordt over de 'rode' rivier bij de landsgrenzen van Rwanda met Tanzania gesproken. In al deze kranten lijkt het aantal lijken in de rivieren eveneens een indicatie te

vormen voor het geweld dat in Rwanda heerst. Zo wordt een vertegenwoordiger van de Verenigde Naties als volgt geciteerd in de *Toronto Star*:

The river is congested with floating bodies, some of them mutilated and decapitated, indicating that widespread violence continues inside Rwanda. (*Toronto Star*, 4 mei 1994)

In *De Morgen* van 3 juni 1994 is een artikel met een soortgelijke strekking te lezen. Op deze dag werd de volgende informatie over het geweld in Rwanda geplaatst:

Een afgevaardigde van het UNHCR telde woensdag op een half uur tijd 25 lijken in de Kagera-rivier, die de grens vormt tussen Rwanda en Tanzania. “Dat wijst erop dat de massamoorden doorgaan”, zei een woordvoerder van de UNHCR in Genève. (*De Morgen*, 3 juni 1994)

Uit de analyse van de artikelen valt dus in eerste instantie op dat waarnemingen vanuit buurlanden gebruikt worden om uitspraken te doen over het geweld in Rwanda. Daarnaast blijkt uit de artikelen dat dit voornamelijk waarnemingen zijn derden, zoals VN-vertegenwoordigers en hulpverleners. Dit gaat eveneens op voor het feit dat talloze lichamen langs de wegen in Rwanda lagen. Dit wordt in de kranten namelijk veelal aangekaart door leden van organisaties als de Verenigde Naties, het Rode Kruis of Artsen Zonder Grenzen. Zo is een artikel uit *De Standaard* van 16 juni 1994 gewijd aan een verhaal van een VN-woordvoerder over veertig tot zestig geëxecuteerde Tutsi-kinderen, waarbij hij zich weer baseerde op verhalen van ooggetuigen. Al met al mag het opvallend genoemd worden dat veel van dit soort waarnemingen niet zijn gedaan door journalisten, wat wellicht een indicatie geeft over de aanwezigheid van de pers in Rwanda tijdens de genocide.

4.1.7 De vluchtelingenstromen naar buurlanden

Tijdens de maanden van genocide kwamen al snel enorme vluchtelingenstromen op gang. In eerste instantie betrof dit Tutsi's, die op de vlucht sloegen voor de extremistische Hutu-milities. Zij probeerden zich te verplaatsen naar veiligere oorden zoals het eerder genoemde Amahoro-stadion, maar dit soort plekken waren zeldzaam tijdens de maanden van genocide. Door de geringe troepenmacht van de Verenigde Naties konden immers weinig veilige zones worden gecreëerd. Veel Tutsi's besloten daarom om richting buurlanden als Zaïre en

Tanzania te vertrekken, waar in de grensstreken enorme vluchtelingenkampen ontstonden. Al snel bleek echter dat ook talloze Hutu's in de vluchtelingenkampen terecht kwamen, aangezien zij bang waren voor wraakacties van de steeds verder oprukkende RPF-beweging in Rwanda. Aangezien de vluchtelingenkampen hierdoor alsmaar groter werden, waren humanitaire problemen vrijwel onvermijdelijk. Zo werden de vluchtelingenkampen op den duur geteisterd door hongersnood en diverse epidemieën.

In de zes kranten werden de grote vluchtelingenstromen met enige regelmaat genoemd. Vooral in de begindagen van de maand mei begon duidelijk te worden wat de omvang was van het aantal mensen dat op de vlucht was geslagen. Zo wordt in *The Washington Post* op 2 mei 1994 voor het eerst concreet melding gemaakt van een groot aantal vluchtelingen dat Tanzania had bereikt, zoals is te lezen in de volgende passage:

The bloodbath has created one of the world's largest refugee crises, with 250,000 Rwandans fleeing across the Rusumu Falls into neighboring Tanzania in a 25-hour period.

(*The Washington Post*, 2 mei 1994)

In hetzelfde artikel wordt even later ook gesproken over de grote problemen waar de Rwandezen mee te maken hebben in de vluchtelingenkampen. Voor de pers was dit dus ook al vrij snel duidelijk. Uit de volgende zinnen blijkt immers dat men een goed beeld had van de problematiek die binnen de vluchtelingenkampen heerste:

The biggest problems, officials said, are a severe shortage of water, a lack of preparation at the border site and a shortage of supplies such as tents and blankets. Most of the refugees now sleep in open fields. (*The Washington Post*, 2 mei 1994).

Ook in de *The New York Times*, de *Toronto Star*, *The Globe and Mail*, *De Standaard* en *De Morgen* wordt aandacht geschonken aan de kwart miljoen vluchtelingen in Tanzania. Het merendeel van deze kranten spreekt eveneens de zorg uit over de gezondheidssituatie van de Rwandese vluchtelingen in het kamp. De massale vlucht van veel Rwandezen naar landen als Tanzania is echter om meerdere redenen bijzonder, wanneer gekeken wordt naar de verschillende kranten. *The Globe and Mail* noemt het kamp in Tanzania op 14 mei 1994 namelijk het grootste vluchtelingenkamp ter wereld. Hetzelfde geldt voor de *Toronto Star*,

waarin op 30 april 1994 gesproken wordt over de grootste en snelste exodus die de Verenigde Naties ooit hebben aanschouwd.

Op den duur was het vluchtelingenkamp in Tanzania niet het enige kamp wat de aandacht van de westerse pers trok. Vanaf de maand juli hebben veel artikelen namelijk betrekking op de situatie in een vluchtelingenkamp in Goma, een grensplaats in het toenmalige Zaïre. In Goma leefden honderdduizenden vluchtelingen in erbarmelijke omstandigheden, waarbij ze geteisterd werden door ernstige epidemieën. In het kamp zaten voornamelijk Hutu's, die in grote getalen waren gevlucht uit angst voor wraakacties van de Tutsi-beweging RPF. Deze organisatie was immers steeds sterker geworden en was er op den duur in geslaagd om de Rwandese hoofdstad Kigali in te nemen.

Uit de analyse is gebleken dat de pers snel wist dat de voornamelijk Hutu-vluchtelingen. *De Standaard* berichtte namelijk al op 29 mei 1994 dat extremistische Hutu-milities, die verantwoordelijk werden gehouden voor massale slachtpartijen, vluchtten uit Kigali. Desondanks duurde de genocide in Rwanda toen nog zeker een maand voort. Pas toen de genocide begin juli eindigde begon de situatie in Goma te escaleren. *The Washington Post* meldde op 16 juli 1994 dat honderdduizenden Hutu's de grens hadden overgestoken bij de grensplaats. Ook had de krant verdere informatie over de procedure bij de grensoversteek, aangezien te lezen valt dat de Hutu's hun geweren, messen en machetes dienden achter te laten voordat zij Zaïre betraden.

De meeste aandacht van de zes kranten ging echter uit naar de gezondheidssituatie in Goma. Het vluchtelingenkamp werd namelijk geteisterd door een cholera-epidemie. In *De Standaard* van 22 juli 1994 is hier een artikel aan gewijd met de kop "Rwandezen sterven bij duizenden in Zaïrese stad Goma". Evenals hierboven is gemeld over *The Washington Post*, wordt in het artikel vrij gedetailleerde informatie gegeven over de situatie in het kamp. Het is namelijk een ooggetuigenverslag van de verslaggever van het Belgische dagblad. Hij omschrijft een de situatie in Goma als volgt:

De slachtoffers van wraaknemingen zijn uitzonderingen. Veel talrijker zijn diegenen die sterven van uitputting, uitdroging en cholera. Mijn eigen schatting van het aantal doden dat in de openlucht verspreid ligt rond dit ene nooddispensarium bedraagt driehonderd. (*De Standaard*, 22 juli 1994).

Ook in *The New York Times*, *The Washington Post* en *The Globe and Mail* zijn de artikelen rechtstreeks afkomstig van verslaggevers die in de Zairese stad gevestigd zijn. Dit heeft niet alleen geresulteerd in betrouwbaardere informatie, maar het levert ook een completer beeld op van de situatie. Zo somt de journalist Dilip Ganguly een reeks incidenten op in het vluchtelingenkamp voor *The Globe and Mail*, wat op 3 september 1994 verscheen. Op dat moment was de genocide al enkele maanden voorbij, maar de situatie in Goma was nog altijd zeer slecht. In *The Washington Post* van 8 augustus 1994 beschrijft Keith B. Richburg de verhalen van Tutsi-vluchtelingen, hulpverleners en westerse soldaten die hij heeft gesproken. Pas dan lijken de ware gebeurtenissen tijdens de genocide duidelijker te worden, wat ook te herleiden valt uit de volgende passage:

He said that in a town of 44,000 people near Gikongoro only 200 Tutsis remain out of a pre-April Tutsi population of 13,400. He said his soldiers have recently uncovered more mass graves in the Gikongoro area. (*The Washington Post*, 8 augustus 1994)

Al met al kan gesteld worden dat de westerse pers relatief veel aandacht heeft besteed aan de vluchtelingen tijdens de genocide. Vooral over de erbarmelijke situaties in vluchtelingenkamp buiten Rwanda is veel geschreven, aangezien veel verslaggevers in dit soort landen gevestigd waren. De omvang van de gruwelijkheden in april en mei leek soms dan pas daadwerkelijk door te dringen, wanneer ooggetuigen en hulpverleners hun verhaal kunnen doen.

4.1.8 Het woord 'genocide' in de media

Een hevig kritiekpunt op de rol van de internationale gemeenschap tijdens de gewelddadigheden in Rwanda, is de relatief late erkenning van het geweld als een genocide. De Verenigde Naties dachten in eerste instantie bijvoorbeeld dat de moorden politiek getint waren en er geen sprake kon zijn van een volkerenmoord. Ook de Verenigde Staten hebben lange tijd geweigerd om de situatie in het Afrikaanse land een genocide te noemen. Critici menen dat dit te maken heeft gehad met de *Genocide Convention*, welke in 1948 onder meer door de Verenigde Staten werd ondertekend. Deze wet verplichtte de deelnemende landen om bij een genocide direct in te grijpen en de verantwoordelijken strafbaar te stellen.

Critici menen dat de Verenigde Staten dit wilden ontlopen door het geweld in Rwanda niet als genocide te bestempelen.

Gezien haar functie als ‘waakhond’ mocht van de westerse pers echter ook verwacht worden dat zij tijdig doorhadden welke gruwelijkheden zich exact afspeelden in het Afrikaanse land. Het is dus interessant om te kijken wanneer de zes onderzochte kranten spraken over een genocide in Rwanda. Uit de analyse blijkt dat het woord ‘genocide’ in eerste instantie enkel in citaten van anderen werd gebruikt. Zo berichtte *The Globe and Mail* op 29 april 1994 dat toenmalig paus Johannes Paulus II de internationale gemeenschap opriep om de genocide te stoppen, waarbij expliciet wordt aangeduid dat dit de woorden van de religieuze leider zelf waren. In *The Washington Post* van 22 april 1994 is een vergelijkbare tekst te lezen, zoals is te lezen uit de volgende passage:

Roth, of Human Rights Watch, described Rwanda as "absolutely a case of genocide, in which a small group of Hutu extremists are trying to hold on to power by declaring war on the Tutsi minority." (*The Washington Post*, 22 april 1994)

In *De Standaard* van 2 mei 1994 werd de toenmalige ambassadeur van Rwanda in Frankrijk aan het woord gelaten, die eveneens spreekt over een volkerenmoord:

“Het moorden in Rwanda lijkt te minderen, omdat de moordenaars nog nauwelijks iemand vinden om te vermoorden. De genocide is volbracht. Daarom heeft een internationale vredesmacht nu geen zin meer.” (*De Standaard*, 2 mei 1994).

Dit zijn dus drie voorbeelden van mensen die het geweld al binnen een maand bestempelen als een genocide. Desondanks duurt het voor de meeste kranten nog een maand voordat in de artikelen daadwerkelijk wordt aangenomen dat er sprake is van een genocide. Zo opent *The Washington Post* op 27 mei 1994 een artikel met de kop “Stop the genocide in Rwanda”. Het blijkt echter dat de zes kranten niet geheel consistent waren met betrekking tot de erkenning van genocide, gezien het feit dat de *Toronto Star* op 2 juli 1994 het woord genocide tussen aanhalingstekens zette in haar krantenkop. De Canadese krant baseert deze keuze waarschijnlijk op het volgende opvallende besluit van de Verenigde Naties:

The Security Council yesterday ordered an investigation of "acts of genocide" in Rwanda, after United Nations human-rights envoy Rene Degni-Segui called the tribal massacres there the largest in modern African history and said they were "planned and systematic." (*Toronto Star*, 2 juli 1994)

De term 'acts of genocide' verschilde wezenlijk van een daadwerkelijke genocide zelf, aangezien de westerse landen dan nog steeds niet verplicht waren om in te grijpen. Vooral de Verenigde Staten en toenmalig president Bill Clinton werden regelmatig beticht van nalatigheid en terughoudend met betrekking tot Rwanda, wanneer gekeken wordt naar de artikelen uit *The Washington Post* en *The New York Times*. Deze kranten stelden zich namelijk regelmatig kritisch op ten opzichte van haar eigen regering. Zo wordt een artikel in *The New York Times* van 10 juni 1994 gewijd aan geruchten dat diplomaten van de Verenigde Staten bewust het woord 'genocide' vermeden, zodat zij niet de verantwoordelijkheid hoefden te nemen om militair in te grijpen in Rwanda.

Het meest kritische artikel is echter afkomstig van Roger Winter, waarvan op 5 juni 1994 een deel van zijn 'Rwanda-dagboek' in *The Washington Post* wordt geplaatst. Winter was van mening dat de internationale beleidsmakers hard hun best deden om de waarheid van Rwanda te vermijden. Over de rol van toenmalig Amerikaans president Bill Clinton en de Verenigde Staten is Winter hard in zijn oordeel, zo blijkt uit de volgende twee passages:

I find it hard to believe that Clinton would want to go down in history as the president who timidly allowed the clearest case of genocide that the world has seen in 50 years to proceed on his watch without taking action to stop it. (*The Washington Post*, 5 juni 1994)

If America and its leaders do not act to stop the genocide, they at least should have the decency to shed hypocrisy and never again utter the noble words, "Never again." (*The Washington Post*, 5 juni 1994)

Wanneer gekeken wordt naar het gehele corpus van dit onderzoek, blijkt dat dit soort kritische artikelen schaars zijn. Zoals gezegd stelden enkel *The New York Times* en *The Washington Post* zich op bepaalde momenten kritisch op ten opzichte van hun regering en de internationale gemeenschap. De houding van de Canadese en Belgische dagbladen strookte echter met die van de gehele internationale gemeenschap, aangezien ook deze kranten niet tijdig doorhadden dat op grote schaal genocide plaatsvond in Rwanda. De

media volgden dan ook in veel gevallen de terughoudende opstelling van de Verenigde Naties en hebben dus ook een groot deel van de gebeurtenissen in april en mei 1994 simpelweg gemist.

4.2 Stereotypen

Op basis van de bevindingen van Wall (1997) zijn vijf verschillende stereotyperingen opgesteld die betrekking hebben op de berichtgeving over de Rwandese genocide, waarna ieder artikel in dit onderzoek is getoetst op deze stereotypen. Zoals eerder vermeld zijn de resultaten van de vijf subvragen opgeteld, waardoor per artikel een getal tussen nul en vijf is ontstaan. Hoe hoger dit getal is, hoe meer van de vooraf opgestelde stereotypen zijn gebruikt binnen het artikel. Op deze manier kunnen vergelijkingen getrokken worden tussen de zes kranten, maar ook tussen de drie verschillende landen uit dit onderzoek. Hierna wordt tevens ingegaan de mate waarin elk van de vijf stereotypen is gebruikt in de zes kranten.

4.2.1 Vergelijking tussen kranten en landen

Aangezien in dit onderzoek zes kranten uit drie verschillende landen zijn gebruikt, is het interessant om een vergelijking te maken tussen deze kranten onderling. Het kan immers zo zijn dat bepaalde kranten vaker gebruik maken van de vooraf opgestelde stereotyperingen dan andere kranten. In tabel 2 is het gemiddelde gebruik van stereotypen weergegeven per krant, waarbij scores dus konden variëren van nul tot en met vijf. Door middel van een ANOVA is dan ook getoetst of de kranten onderling verschillen in het gebruik van de stereotypen. Hieruit blijkt dat er geen verschillen bestaan tussen de zes kranten voor wat het gebruik van stereotypen betreft ($F=1,417$; $df=5$; $p=0,223$).

Tabel 2 – Gemiddeld gebruik van stereotypen per krant

	Aantal artikelen (N)	Gemiddelde (standaarddeviatie)
<i>Toronto Star</i>	20	1,55 (1,00)
<i>The Globe and Mail</i>	20	1,45 (1,05)
<i>The New York Times</i>	20	1,35 (0,67)
<i>The Washington Post</i>	20	1,75 (0,91)
<i>De Standaard</i>	20	1,75 (0,79)
<i>De Morgen</i>	20	1,15 (0,81)
Totaal	120	1,50 (0,89)

In tabel 2 is te zien dat de gemiddeldes in alles gevallen tussen 1,15 en 1,75 ligt, waardoor het niet verwonderlijk is dat er geen verschillen bestaan tussen de zes kranten onderling. Van de vijf stereotypen die Wall (1997) veelvuldig vond met betrekking tot de berichtgeving over Rwanda, blijken de zes kranten er dus gemiddeld 1,5 per artikel te gebruiken.

Naast de vergelijking tussen kranten kan ook een vergelijking worden getrokken tussen de drie landen die in dit onderzoek betrokken zijn. Ieder land bezit immers haar eigen cultuur en gewoonten met betrekking tot de wijze van berichtgeven, wat wellicht is terug te zien in het gebruik van stereotypen. Uit een ANOVA blijkt echter dat ook tussen de drie landen geen verschillen bestaan voor wat betreft het gebruik van stereotypen in de berichtgeving over Rwanda ($F=0,125$; $df=2$; $p=0,883$). In tabel 3 het gemiddelde gebruik van de stereotypen per land weergegeven. In deze tabel is goed te zien dat de drie gemiddeldes inderdaad zeer dicht bij elkaar liggen, waardoor het geen verrassing mag heten dat uit de statistische analyse geen significante verschillen zijn gevonden.

Tabel 3 – Gemiddeld gebruik van stereotypen per land

	Aantal artikelen (N)	Gemiddelde (standaarddeviatie)
Canada	40	1,50 (1,01)
Verenigde Staten	40	1,55 (0,82)
België	40	1,45 (0,85)
Totaal	120	1,50 (0,89)

4.2.2 Gebruik van ieder stereotype

Op basis van bovenstaande gemiddeldes kan dus gesteld worden dat de verschillende kranten en landen binnen dit onderzoek in vergelijkbare mate gestereotypeerd hebben wanneer het om de Rwandese genocide gaat. Hiermee kunnen echter nog geen uitspraken worden gedaan over de mate waarin elk van de vijf stereotypen voorkomt in de krantenartikelen. In tabel 4 is dan ook aangegeven in hoeverre ieder stereotype gebruikt is binnen het totale corpus van honderdtwintig artikelen.

Tabel 4 – Mate waarin ieder stereotype voorkomt binnen alle artikelen.

	Ja (%)	Nee (%)	Totaal aantal artikelen
Irrationele stammenstrijd	80 (66,7%)	40 (33,3%)	120
Inwoners Rwanda barbaars of hulpeloos	43 (35,8%)	77 (64,2%)	120
Geweld als onbegrijpelijk beschouwd	2 (1,7%)	118 (98,3%)	120
Afrikaanse buurlanden onmachtig	8 (6,7%)	112 (93,3%)	120
Enkel westerse landen capabel	47 (39,2%)	73 (60,8%)	120

Uit bovenstaande tabel blijkt dat vier van de vijf stereotypen niet voorkwamen in de meerderheid van de krantenartikelen. Enkel het beeld waarbij het conflict wordt gepresenteerd als een irrationele stammenstrijd werd in het merendeel van de artikelen wel gebruikt. Dit stereotype kwam namelijk regelmatig voor wanneer het conflict beschreven werd. Hierbij werd veelal geen moeite gedaan om in te gaan op de achtergrond van het conflict of de geschiedenis van de Hutu's en de Tutsi's. In plaats daarvan werden ongenueanceerde en simplistische termen gebruikt waarbij enkel werd vermeld dat het een stammenoorlog betreft. De volgende twee passages illustreren de wijze waarop dit regelmatig gebeurde:

In a letter to Security Council President Colin Keating of New Zealand, Boutros-Ghali said the possibility of ending the U.N. peacekeeping mission to Rwanda was necessitated by Belgium's decision to pull out its 440-man contingent. Belgium is the former colonial ruler of the Central African country, devastated by a week of tribal slaughter. (*The Washington Post*, 14 april 1994)

Boutros Boutros-Ghali also said more tribal carnage is feared between the majority Hutus and minority Tutsis in the Central African nation, which erupted in violence after the leaders of Rwanda and Burundi died in a suspicious plane crash on April 6. (*Toronto Star*, 30 april 1994)

Termen als 'tribal war', 'tribal slaughter' en 'tribal carnage' kwamen zeer regelmatig voor in de berichtgeving van Amerikaanse en Canadese kranten, zonder dat hierbij werd ingegaan op de achtergrond van het geweld. Ook in de twee Vlaamse dagbladen werd veelal gesproken over 'etnisch geweld', zonder de historische context te benoemen. In bovenstaande passage uit *The Washington Post* wordt bovendien verwezen naar België, de voormalige kolonisator van Rwanda. Dit land heeft een belangrijke rol gespeeld bij het ontstaan van de etnische tegenstellingen tussen Hutu's en Tutsi's door bijvoorbeeld de invoering, maar hier wordt met geen woord over gerept in het artikel. Het beeld dat geschetst wordt is dus duidelijk ongenueanceerd en eenzijdig te noemen. Dit heeft tevens tot gevolg dat het geweld als louter irrationeel wordt gepresenteerd. Door het gebrek aan achtergrondinformatie en historische feiten wordt immers de suggestie gewekt dat de stammen elkaar zonder reden op zeer gewelddadige wijze te lijf gaan.

Het tweede stereotype, waarbij de Rwandese inwoners als barbaars of als hulpeloos worden afgeschilderd, kwam in ongeveer 35% van de artikelen voor. Hiermee wordt volgens Wall (1997) de indruk gewekt dat deze mensen nauwelijks verschillen van dieren of kinderen, waarmee dus opnieuw een ongenueanceerd en simplistisch beeld wordt gecreëerd. Vooral het beeld van de barbaarse Rwandees kwam veelal naar voren in de artikelen waarin dit stereotype wordt toegepast, zoals de volgende passage uit *The Globe and Mail* bijvoorbeeld illustreert:

Members of the security forces and gangs of youths wielding machetes, knives and clubs rampaged through the capital, Kigali, settling tribal scores by hacking and clubbing people at random. (*The Globe and Mail*, 8 april 1994)

In het artikel worden de daders, evenals in diverse andere artikelen, enkel beschreven als groepen jongeren met messen, knuppels en machetes die op willekeurige wijze mensen vermoorden. Er wordt hierbij echter niet ingegaan op de etnische achtergrond van deze jongeren of de onderliggende oorzaken van het geweld, waardoor een ongenueanceerd beeld ontstaat.

In sommige krantenartikelen kwam zowel de wreedheid als de hulpeloosheid van de Rwandezers sterk naar voren in dezelfde passage, waarbij dus beide elementen van het

stereotype worden gebruikt. Ook in deze gevallen werd vervolgens echter niet dieper ingegaan op de context van de situatie en werd dus een beeld geschetst van complete razernij, waarin hulpeloze mensen zonder reden op wreedaardige wijze worden afgeslacht. Het kan niet ontkend worden dat zich in Rwanda inderdaad gruwelijke taferelen hebben afgespeeld, maar van de pers mag daarbij wel verwacht worden dat ook achterliggende oorzaken worden vermeld. De volgende passage uit *De Standaard* is een voorbeeld waarin beide elementen van het stereotype gebruikt zijn, maar waarin niet wordt ingegaan op de context van de situatie:

Vrouwen werden eerst verkracht. In hun gruwelijk spel lieten de militairen sommige slachtoffers twintig tot dertig minuten om hun leven smeken. Dan schoten ze erop los tot niemand meer bewoog. (*De Standaard*, 18 april 1994)

Het derde en vierde stereotype van Wall (1997) bleken zeer weinig voor te komen in de zes kranten. Met name het beeld waarbij het geweld als onbegrijpelijk wordt beschouwd en wordt verklaard aan de hand van Bijbelse mythen of bovennatuurlijke oorzaken werd nauwelijks gebruikt. In slechts twee van de honderdtwintig artikelen waren elementen van dit stereotype terug te vinden. In deze artikelen, afkomstig uit *The Globe and Mail* en *The Washington Post*, werd namelijk gesteld dat het extreme geweld niet te begrijpen is voor buitenstaanders. Hierbij werden de verklaringen echter niet gezocht in Bijbelse mythen of bovennatuurlijke oorzaken, wat dus in geen enkel artikel gedaan is.

Het vierde stereotype, waarbij wordt beweerd dat de buurlanden van Rwanda niet in staat zijn om de problematiek op te lossen omdat ze zelf net zo gewelddadig zijn, kwam eveneens niet veel voor. In slechts acht van de honderdtwintig artikelen werd dit expliciet aangehaald. Het merendeel van deze acht artikelen hadden betrekking op buurland Burundi, waar eveneens etnische spanningen tussen Hutu's en Tutsi's bestonden en dat dus net zo gewelddadig werd geacht. In een artikel uit *The New York Times* werd echter gesproken over de bekwaamheid van Afrikaanse landen in het algemeen. In dit artikel wordt de twijfel uitgesproken over de mogelijkheid dat Afrikaanse landen in staat zijn om de Rwandese problematiek te beëindigen, zoals in de volgende passage is te lezen:

It remains unclear whether African countries are ready or able to send forces for such a dangerous and complicated mission at the epicenter of a raging civil war. (*The New York Times*, 12 mei 1994)

Het vijfde en laatste stereotype heeft eveneens betrekking op de bekwaamheid van andere landen, waarbij in dit geval westerse naties centraal staan. Middels dit stereotype wordt namelijk gesuggereerd dat enkel westerse landen in staat zijn om het geweld in Rwanda een halt toe te roepen. Dit stereotype is in ruim 39% van de krantenartikelen binnen dit onderzoek gebruikt, waarbij veelal werd gesproken over grote westerse mogendheden zoals de Verenigde Staten en Frankrijk. In *De Morgen* verscheen zelfs een artikel met de kop “De Fransen mogen ons niet meer alleen laten”, wat werd opgetekend uit de mond van een Tutsi. In dit artikel werden de Fransen op meerdere manieren als bevrijders en redders van het land gezien, wat bijvoorbeeld blijkt uit de volgende zin:

Vive la France, en ‘Wees Welkom’ staat te lezen op spandoeken; op overheidsauto’s prijken Franse vlaggen. (*De Morgen*, 30 juni 1994)

Ook in andere kranten zijn koppen en artikelen te lezen met dezelfde suggestieve strekking over de rol van westerse landen. Zo bevatte een artikel uit *The Washington Post* de kop “It’s up to us to defuse the Rwandan time bomb” waarin werd betoogd dat de Verenigde Staten destijds een passieve houding hebben aangenomen maar desondanks wel in staat waren om het geweld te stoppen. In andere artikelen werd de bekwaamheid van westerse landen eveneens bevestigd, doordat specifiek werd benoemd op welke manieren westerse landen konden helpen. Voor bijvoorbeeld Afrikaanse landen werd dit vrijwel nooit gedaan, waaruit dus geconcludeerd kan worden dat zij niet in staat werden geacht om hulp te bieden aan Rwanda. De volgende passage uit de *Toronto Star* is een voorbeeld waarin wordt benoemd welke middelen westerse landen kunnen inzetten om Rwanda te helpen:

A United Nations commission set up to investigate the killings has asked Western governments to provide 100 forensic experts to excavate mass graves in Rwanda and 100 lawyers to help document crimes including "possible genocide". (*Toronto Star*, 25 augustus 1994)

5. Conclusie

In dit onderzoek is de focus gelegd op de berichtgeving van Canadese, Amerikaanse en Belgische dagbladen over de genocide in Rwanda, die in de periode april tot en met juli 1994 plaatsvond. Daarbij is allereerst ingegaan op de vraag in hoeverre de berichtgeving leemtes bevatte, dat aan de hand van acht nieuwswaardige gebeurtenissen is bepaald. Met de kennis van nu kan immers op duidelijke wijze worden aangeduid welke gebeurtenissen van de Rwandese genocide ontbraken in de artikelen, terwijl ze vanuit journalistiek oogpunt wel gerapporteerd hadden moeten worden. Het is namelijk bekend dat de internationale gemeenschap lange tijd een passieve houding heeft vertoond ten opzichte van het geweld in Rwanda. Vervolgens is bekeken in hoeverre de berichtgeving stereotypen bevatte, die op basis van eerder wetenschappelijk onderzoek waren vastgesteld. Hieronder zal allereerst worden ingegaan op de conclusies over de leemtes en de stereotypen, waarna een antwoord kan worden gevormd op de hoofdvraag van dit onderzoek: Vanuit welke stereotypen hebben Canadese, Belgische en Amerikaanse kranten verslag gedaan van de genocide in Rwanda en welke leemtes toont deze berichtgeving achteraf bezien?

5.1 Oppervlakkige berichtgeving en leemtes

De internationale gemeenschap, waaronder de media, wordt dikwijls beschuldigd van een passieve houding ten opzichte van het Rwandese geweld in 1994. In dit onderzoek is dan ook gekeken naar de mate waarin de kranten eventueel steken hebben laten vallen. Hiervoor zijn van tevoren acht essentiële gebeurtenissen van het Rwandese conflict opgesteld, waarna de krantenartikelen aan de hand van deze acht punten zijn geanalyseerd. Deze gebeurtenissen kunnen als ijkpunten worden gezien binnen het verloop van de genocide.

Tussen deze acht gebeurtenissen bleken aanzienlijke verschillen te bestaan voor wat betreft de mate waarin ze genoemd zijn. Zo is relatief veel aandacht geschonken aan de vliegcrash waarbij zowel de Rwandese als de Burundese president omkwamen. In alle kranten werd hier namelijk uitgebreid bij stilgestaan. Een belangrijke reden hiervoor was de onrustige situatie waarin beide landen verkeerden, waardoor de aanslag tot nog meer chaos zou kunnen leiden. Bepaalde nieuwswaarden speelden hierbij echter ook een voorname rol. Naast de negativiteit van de gebeurtenis betrof het hier namelijk twee elitepersonen, wat

een belangrijke determinant is voor de nieuwswaardigheid van een gebeurtenis (Galtung & Ruge, 1965; Harcup & O'Neill, 2001). Na de aanslag barstte het geweld in Rwanda op zeer grote schaal uit, maar de aandacht in westerse media voor het Afrikaanse land nam nauwelijks toe. De honderdduizenden vermoorde Tutsi's waren immers geen elitepersonen, waardoor ze in dat opzicht niet zo nieuwswaardig waren als de twee presidenten. Dit is een van de redenen waarom de wereld lange tijd niet precies geweten welke gruwelen zich in Rwanda hebben afgespeeld in de beginperiode van de genocide.

In de eerste weken na de vliegcrash speelden zich namelijk enkele belangrijke gebeurtenissen af, die slechts ten dele zijn gerapporteerd in de berichtgeving. Zo werden de zaken die aan westerse landen gerelateerd waren wel uitgebreid weergegeven in de kranten. De moord op tien Belgische paracommando's was bijvoorbeeld in zowel Canada, de Verenigde Staten en vooral België groot nieuws. De artikelen die vlak na deze moord verschenen waren vrijwel allemaal gewijd aan de vraag hoe dit had kunnen gebeuren. Zeker de Belgische dagbladen gingen geruime tijd uitvoerig in op de dood van de militairen en de dubieuze rol van de Verenigde Naties. De reden voor deze omvangrijke aandacht voor westerse onderwerpen ligt verscholen in de hoge mate van culturele affiniteit die deze landen met elkaar hebben. Hester (1973) stelde bijvoorbeeld dat het internationale nieuws in de Verenigde Staten gedomineerd wordt door landen waarmee Amerika culturele affiniteit bezit. Daarnaast concludeerden Shoemaker et al. (1991) dat westerse media minder aandacht besteden aan landen die weinig etnische overeenkomsten vertonen met westerse naties. De resultaten van het huidige onderzoek stroken met deze bevindingen, omdat de zes kranten vooral ingingen op westers-georiënteerde onderwerpen. De situatie voor de Rwandese bevolking kreeg veel minder aandacht, waardoor hun situatie intussen naar de achtergrond leek te verdwijnen.

Het feit dat vooral België veel aandacht besteedde aan de moord op hun tien landgenoten is niet verrassend te noemen. De presentatie van nieuwsgebeurtenissen wordt namelijk beïnvloed door lokale factoren en aangepast aan het lokale publiek (Gurevitch et al. 1991; Clausen, 2004). In dat opzicht is het dus niet verwonderlijk dat de Belgische kranten vooral op de executies inspeelden, terwijl de Canadese dagbladen zich meer richtten op de rol van de Canadese VN-bevelhebber Romeo Dallaire. Zonder dit proces van 'domesticatie'

kan een gebeurtenis volgens Gurevitch et al. (1991) niet als nieuwswaardig worden beschouwd, wat de reden is dat dit fenomeen regelmatig is terug te zien binnen de artikelen in dit onderzoek.

Ook de terugtrekking van de VN-militairen uit Rwanda kreeg veel aandacht binnen de zes onderzochte kranten, waarbij voornamelijk werd ingegaan op de hoeveelheid westerse evacués die uit het Afrikaanse land werden gehaald. De culturele affiniteit waar Hester (1973) en Shoemaker et al. (1991) over spreken lijkt dus ook hier doorslaggevend. Vanwege de grotere aandacht voor de westerse evacués werd immers grotendeels voorbij gegaan aan de gruwelijkheden die intussen plaatsvonden. Zo worden de zogenaamde 'haatmedia' in Rwanda niet tot nauwelijks genoemd in de westerse berichtgeving. Bepaalde Rwandese radiostations riepen tijdens de genocide namelijk dagelijks op om de Tutsi's uit te roeien. Dit heeft een aanzienlijke rol gespeeld binnen de moordpartijen, aangezien het opzwevend en mobiliserend werkte voor de extremistische Hutu's. Desondanks heeft het meerdere weken geduurd voordat dit aspect genoemd werd in de zes kranten. Enerzijds heeft dit waarschijnlijk te maken hebben met de grotere interesse voor de eerder genoemde onderwerpen die gerelateerd zijn aan westerse landen, maar het kan ook het resultaat zijn van een gebrek aan journalisten in het land tijdens de eerste weken van de genocide. Het was voor verslaggevers immers zeer moeilijk om na de uitbraak van de genocide in Rwanda te komen, wat ook blijkt uit de ervaringen van Doyle (2007) en Dowden (2004). Laatstgenoemde beschrijft bijvoorbeeld dat alle vluchten naar Rwanda geannuleerd werden en diverse toegangswegen naar het Afrikaanse land afgesloten waren. Ook waren de communicatiemogelijkheden tijdens de genocide zeer beperkt, waardoor het moeilijk was om nieuwsberichten naar het thuisfront te verzenden.

Met betrekking tot het enorme aantal vluchtelingen dat op gang kwam in Rwanda, zijn ook uiteenlopende resultaten gevonden. Zo is relatief weinig aandacht besteed aan de situatie van vluchtelingen binnen Rwanda, zoals de ruim twaalfduizend vluchtelingen in het Amahoro-stadion in Kigali. De omstandigheden en gezondheidssituatie binnen dit stadion waren erbarmelijk te noemen, waardoor veel Tutsi's door hongersnood en epidemieën kwamen te overlijden. Dit wordt echter slechts sporadisch aangehaald in de zes kranten, terwijl diverse ziekenhuizen, scholen en andere geïmproviseerde opvangcentra vrijwel nooit

genoemd worden. Dit is een opmerkelijk resultaat, gezien het feit dat negativiteit en deviantie belangrijke nieuwsvoorspellers zijn (Shoemaker et al. 1986; Golan, 2008). De massaliteit van het aantal vluchtelingen in Rwanda en de zeer slechte gezondheidssituatie van deze mensen zou dus voldoende reden moeten zijn om nieuws te halen in westerse media. Toch is dit nauwelijks gebeurd, omdat het aantal verslaggevers in het land simpelweg te beperkt was.

Over de honderdduizenden vluchtelingen die in buurlanden werden opgevangen was veel meer bekend. In de grensstreken met Tanzania en Zaïre ontstonden enorme vluchtelingenkampen, waar de situatie zeker net zo slecht was als in het zojuist genoemde Amahoro-stadion. Ook hier stierven honderden tot duizenden mensen per dag door wraakacties, hongersnood of ziektes als cholera. Het grote verschil is echter dat in veel van deze vluchtelingenkampen wel westerse correspondenten aanwezig waren. Hierdoor kwamen veel meer details aan het licht dan het geval was bij de vluchtelingen die in Rwanda zelf gevestigd waren.

Een zeer belangrijk aspect van het Rwandese geweld was het gebruik van het woord 'genocide' in de kranten. Evenals de internationale gemeenschap gebruikten de media dit woord rijkelijk laat in hun artikelen, terwijl toen al honderdduizenden Rwandezers op gruwelijke wijze de dood in waren gejaagd. Het blijkt dat de media in vrijwel alle gevallen de internationale gemeenschap volgden met betrekking tot de erkenning van genocide. Ook zijn nauwelijks kritische artikelen terug te lezen, die de passiviteit van de Verenigde Naties en andere mogendheden aan de kaak stellen. Enkel in de twee Amerikaanse dagbladen betoogden correspondenten over de terughoudendheid van de Amerikaanse regering en de desinteresse en passiviteit die de westerse wereld lange tijd heeft getoond ten opzichte van Rwanda.

5.2 Stereotypen in de berichtgeving

De honderdtwintig krantenartikelen uit dit onderzoek zijn geanalyseerd op basis van de resultaten van Wall (1997), die onderzoek had gedaan naar de berichtgeving van drie Amerikaanse nieuwsmagazines over de Rwandese genocide. Uit dit onderzoek kon geconcludeerd worden dat vijf centrale en steeds terugkerende thema's de berichtgeving

domineerden. In dit onderzoek is vervolgens per krantenartikel nagegaan in hoeverre deze thema's voorkomen in de zes onderzochte kranten. Hierbij viel allereerst op dat binnen de krantenartikelen van dit onderzoek gemiddeld gezien niet veel gestereotypeerd werd. Uit de statistische analyse bleek namelijk dat de honderdtwintig artikelen gemiddeld 1,5 stereotypen bevatten. Van de in totaal vijf verschillende stereotypen is dit dus een gering gemiddelde, waar in de discussie-sectie dieper op zal worden ingegaan.

Er bestonden tevens aanzienlijke verschillen in de mate waarin ieder stereotype werd gebruikt. Zo werd het stereotype van het geweld dat wordt uitgelegd aan de hand van Bijbelse mythen of bovennatuurlijke oorzaken niet tot nauwelijks gebruikt in de krantenartikelen. Het conflict in Rwanda werd daarentegen wel met grote regelmaat gepresenteerd als een irrationele stammenstrijd, waarbij nauwelijks werd ingegaan op de context van de situatie. Termen als 'tribal slaughter' en 'tribal war' waren in veel gevallen de enige benamingen die werden gebruikt bij het beschrijving van het geweld. Een ander stereotype dat regelmatig werd gebruikt had betrekking op de rol van de westerse landen in het conflict, die als enige in staat werden geacht om de problematiek op te lossen. Dit laatste komt tevens in grote lijnen overeen met de bevindingen van Domatob (1994), die onderzoek deed naar de Amerikaanse stereotypen over Afrika. Hij vond namelijk dat de 'blanke man' veelal centraal staat in de Amerikaanse berichtgeving over Afrika. Hier blijkt dus ook dat de blanke, westerse mens centraal stond in de berichtgeving, ondanks het feit dat de bevolking van Rwanda grotendeels een donkere huidskleur heeft. Volgens dit stereotype werden enkel de westerse landen en personen in staat geacht om een eind te maken aan de Rwandese genocide.

Daartegenover staat het vijfde en laatste stereotype van Wall (1997), wat inhoudt dat Afrikaanse landen en personen juist niet in staat zijn om de genocide in de kiem te smoren. Dit kwam echter niet vaak terug binnen de krantenartikelen in dit onderzoek. Aan de Afrikaanse (buur)landen werd simpelweg niet veel aandacht besteed, tenzij er vluchtelingenkampen met Rwandezers in deze landen gevestigd waren. Dit kan te maken hebben met de eerder genoemde nieuwswaarden van Galtung & Ruge (1965) en Harcup & O'Neill (2001). Afrikaanse landen behoren doorgaans immers niet tot de elitelanden in de wereld, waardoor ze niet snel als nieuwswaardig zullen worden beschouwd.

Aangezien in dit onderzoek zes verschillende kranten zijn gebruikt, kon een vergelijking worden gemaakt tussen het gebruik van stereotypen van deze kranten. Het bleek echter dat de zes dagbladen in een vergelijkbare mate gebruik maakten van de stereotypes en hier dus niet in verschilden. Iedere krant maakte namelijk gebruik van gemiddeld een tot twee stereotypen en dus kan gesteld worden dat het dagblad niet van invloed was op de mate waarin gestereotypeerd werd in de artikelen. Dit kan enerzijds te maken hebben met de geringe kennis die alle westerse media hadden over de situatie in Rwanda, waardoor alle kranten in grote lijnen dezelfde informatie over het geweld verschaften. Anderzijds kan dit te maken hebben met de stereotypen die Wall had gevonden in de Amerikaanse nieuwsmagazines. Het kan immers zo zijn dat deze thema's in krantenartikelen minder snel gebruikt worden.

Omdat de zes verschillende kranten geen onderlinge verschillen vertoonden voor wat betreft het gebruik van de stereotypen, ligt het niet in de lijn der verwachting dat er wel verschillen bestaan tussen de drie landen uit dit onderzoek. De kranten zijn immers afkomstig uit deze drie landen. Dit bleek dan ook niet het geval te zijn, aangezien het gemiddeld gebruik van stereotypen ook voor de landen rond de 1,5 lag. De oorzaken die ten grondslag liggen aan dit resultaat zijn waarschijnlijk van vergelijkbare aard als bij de kranten het geval was. De kennis van de situatie in Rwanda was voor alle landen van een beperkt niveau, waardoor de berichtgeving binnen deze landen niet veel van elkaar verschillen.

Concluderend kan dus gesteld worden dat de westerse media zich tijdens de Rwandese genocide vooral hebben toegelegd op een beperkt aantal onderwerpen. Zo is uitvoerig gesproken over onderwerpen die gerelateerd waren aan westerse landen, zoals de moord op de Belgische militairen en de terugtrekking van een groot deel van de vredesmacht. De culturele affiniteit van westerse landen onderling en de 'domesticatie' van nieuws lijken hier de voornaamste redenen voor. De slachtpartijen van de daadwerkelijke genocide verdwenen hierdoor echter naar de achtergrond, ook omdat er simpelweg nauwelijks journalisten in het land aanwezig waren. Dit gebrek aan journalisten heeft eveneens geleid tot een beperkte berichtgeving over het grote aantal vluchtelingen binnen Rwanda, terwijl over de vluchtelingenkampen buiten het land uitgebreid is geschreven. Hier waren immers verscheidene westerse correspondenten aanwezig om verslag te doen. Ook de late

erkenning van de genocide is het resultaat van het geringe aantal journalisten in Rwanda, aangezien de media hierdoor niets anders kon doen dan het volgen van de passieve internationale gemeenschap.

6. Discussie

De vooraf opgestelde stereotypen uit het onderzoek van Wall (1997) bleken in het huidige onderzoek niet veelvuldig terug te komen in de krantenartikelen. Op het eerste oog is dit opvallend, aangezien de thema's gevonden waren in de berichtgeving over de Rwandese genocide in Amerikaanse nieuwsmagazines. Dit is dus op meerdere punten vergelijkbaar met het corpus in het huidige onderzoek, aangezien het eveneens nieuwsartikelen betreft over de Rwandese genocide die binnen westerse media verschenen zijn. Toch bleken enkele stereotypen nauwelijks voor te komen binnen de honderdtwintig krantenartikelen. Zo werd het geweld vrijwel nooit verklaard aan de hand van bovennatuurlijke oorzaken of Bijbelse mythen. Ook werden Afrikaanse landen vaak niet betrokken in de berichtgeving en werd lang niet altijd ingegaan op de Rwandese burgers, die dus ook niet als barbaars of hulpeloos bestempeld konden worden. Dit aanzienlijke gebrek aan deze stereotyperingen betekent niet direct dat de berichtgeving wel een helder en genuanceerd beeld van de genocide heeft geschetst. Uit de leemtes binnen de berichtgeving blijkt immers dat de media zeker geen compleet beeld van de gebeurtenissen hebben geschetst. Het gemiddeld lage aantal stereotyperingen binnen dit onderzoek dient dan ook niet verkeerd te worden geïnterpreteerd. De desbetreffende zaken werden simpelweg niet altijd aangehaald, waardoor ook geen sprake kon zijn van het stereotype.

Met betrekking tot de kwalitatieve methode binnen dit onderzoek speelt een mate van subjectiviteit mee, die zeker genoemd dient te worden. De oppervlakkige berichtgeving en leemtes zijn immers geanalyseerd op basis van acht gebeurtenissen, die op basis van de verschillende wetenschappelijke artikelen over nieuwswaarden zijn vastgesteld. Hierdoor zijn deze ijkpunten gestoeld op een wetenschappelijke basis, maar is de selectie alsnog enkel door mijzelf gedaan. De betrouwbaarheid van deze onderzoeksmethode had wellicht opgeschroefd kunnen worden als meerdere personen dit soort punten van tevoren hadden opgesteld. Op basis van meerdere interpretaties van de nieuwswaarden kon waarschijnlijk duidelijker worden bepaald welke gebeurtenissen daadwerkelijk als essentieel en nieuwswaardig moeten worden gezien. De moeilijkheid hieraan is echter een gebrek aan personen met voldoende achtergrondkennis van de toenmalige situatie in Rwanda. Gezien

het individuele karakter van dit project, zijn dit soort personen lastig te vinden in de naaste omgeving.

Een ander aspect van dit onderzoek waarbij een vorm van subjectiviteit mee heeft gespeeld is de selectie van de honderdtwintig artikelen. In de kranten waren immers meer artikelen over Rwanda aanwezig dan het corpus dat in dit onderzoek is gebruikt. Bij de selectie is rekening gehouden met de datum van het artikel en gedeeltelijk met de inhoud. Ieder artikel diende namelijk wel over inhoudelijke aspecten van de Rwandese genocide te gaan, wat niet altijd het geval is. Zo gingen in de Belgische dagbladen veel artikelen over de rol van Belgische soldaten in de VN-troepenmachten, als gevolg van het drama met de tien paracommando's in Rwanda. Dit soort artikelen zijn gerelateerd aan gebeurtenissen in Rwanda, maar slaan vooral op andere onderwerpen en zijn dus niet meegenomen in het corpus. Verder kan het selectieproces tot een bepaalde hoogte arbitrair genoemd worden, wat ten koste kan gaan van de betrouwbaarheid. Ook hier zou de betrouwbaarheid verhoogd kunnen worden als meerdere personen betrokken zouden zijn bij het selectieproces.

Het gedeeltelijk arbitraire selectieproces kan tot gevolg hebben dat bepaalde uitspraken over leemtes niet geheel kloppend zijn, aangezien bepaalde artikelen in de archieven wellicht over het hoofd zijn gezien. Zo kan het zijn dat men in een bepaalde krant eerder sprak van een genocide dan in dit onderzoek beweerd wordt. Hier is echter zo goed mogelijk op gelet tijdens het selectieproces, zodat vrijwel uitgesloten kan worden dat dit het geval is binnen dit onderzoek.

7. Literatuur en bronnen

- Abraham, L. (2003). *Media stereotypes of African Americans. Images that injure: Pictorial stereotypes in the media*. Westport: Praeger.
- Abraham, L. & Appiah, O. (2006). Framing News Stories: The Role of Visual Imagery in Priming Racial Stereotypes. *The Howard Journal of Communications*, 17(3), 183-203.
- African Studies Center. (z.j.) Rwanda – History. Geraadpleegd op <http://www.africa.upenn.edu/NEH/rwhistory.htm>
- Ayad, C. & Bernard, P. (9 februari 2012). De open wond van de Rwandese genocide. Geraadpleegd op <http://www.presseurop.eu/nl/content/article/1494681-de-open-wond-van-de-rwandese-genocide>
- Beaudoin, C.E. & Thorson, E. (2001). Value Representations in Foreign News. *Gazette*, 63(6), 481-503.
- Bennett, W.I. (1995). *News: The politics of illusion*. New York: Longman.
- Berwouts, K. (4 juni 2012). Balans van vijftig jaar onafhankelijkheid Rwanda en Burundi. Geraadpleegd op <http://www.mo.be/artikel/balans-van-vijftig-jaar-onafhankelijkheid-rwanda-en-burundi>
- Brown, G. (november 2004). Toespraak op de jaarlijkse BBC World Service Trust Conference, Londen, Engeland.
- Brown, P. & Minty, J. (2008). Media Coverage & Charitable Giving After the 2004 Tsunami. *Southern Economic Journal*, 75(1), 9-25.
- Browne, D.R., Firestone, C.M. & Mickiewics, E. (1994). *Television/radio news & minorities*. Queenstown: Aspen Institute.
- Caplan, G. (2007). Rwanda: Walking the road to genocide. In A. Thompson (Red.), *The media and the Rwanda genocide* (pp. 20-37). New York: Pluto Press.
- Chang, T.K. (1998). All Countries Not Created Equal to be News: World System and International Communication. *Communication Research*, 25, 528-566.
- Chang, T.K. & Lee, J. (1992). Factors Affecting Gatekeeper's Selection of Foreign News: A National Survey of Newspaper Editors. *Journalism Quarterly*, 69(3), 554-561.
- Chang, T.K., Lau, T.Y. & Hao, X. (2000). From the United States with News and More: International Flow, Television Coverage and the World System. *Gazette*, 62, 505-522.

- Clausen, L. (2004). Localizing the Global: 'Domestication' Processes in International News Production. *Media, Culture & Society*, 26(1), 25-44.
- Cohen, J. (2007). *One-hundred days of silence: America and the Rwanda genocide*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.
- Dallaire, R. (2003). *Shake hands with the devil: the failure of humanity in Rwanda*. Toronto: Random House of Canada.
- Dallaire, R. (2007). The media dichotomy. In A. Thompson (Red.), *The media and the Rwanda genocide* (pp. 12-19). New York: Pluto Press.
- Domatob, J. (1994). Coverage of Africa in American Populair Magazines. *Issue: A Journal of Opinion*, 22(1), 24-29.
- Dottridge, M. (2007). Notes on circumstances that facilitate genocide: the attention given to Rwanda by the media and others outside Rwanda before 1990. In A. Thompson (Red.), *The media and the Rwanda genocide* (pp. 242-247). New York: Pluto Press.
- Dowden, R. (2004). Comment: The Rwandan Genocide: How the Press Missed The Story. A Memoir. *African Affairs*, 103, 283-290.
- Doyle, M. (2007). Reporting the genocide. In A. Thompson (Red.), *The media and the Rwanda genocide* (pp. 145-159). New York: Pluto Press.
- Ebo, B. (1992). American media and African culture. In B. Hawk (Red.), *Africa's media image* (pp. 15-25). New York: Praeger.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward Clarification of a Fractured Paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Franks, S. (2005). Reporting Africa: Problems and Perspectives. *Westminster Papers in Communication and Culture*, 129-134.
- Galtung, J. & Ruge, M. (1965). The Structure of Foreign News: the Presentation of the Congo, Cuba and Cyprus Crises in Four Norwegian Newspapers. *Journal of International Peace Research*, 1, 64-91.
- Golan, G. (2003). America's Narrow Window to the World: An Analysis of Network Global Coverage. *International Communication Bulletin*, 38(3-4), 2-11.
- Golan, G. (2008). Where in the World is Africa?: Predicting Coverage of Africa by US Television Networks. *International Communication Gazette*, 70(1), 41-57.
- Graber, D. (1993). *Mass media and American politics*. Washington: CQ Press.

- Gurevitch, M., Levy, M. & Roeh, I. (1991). The global newsroom: convergences and diversities in the globalisation of television news. In P. Dahlgren & C. Sparks (Red.), *Communications and citizenship: journalism and the public sphere in the new media age*. Londen: Routledge.
- Hachten, W. (1992). *The world news prism; Changing media of international communication*. Ames: Iowa State University Press.
- Harcup, T. & O'Neill, D. (2001). What is News? Galtung and Ruge Revisited. *Journalism Studies*, 2(2), 261-280
- Hawkins, V. (2002). The Other Side of the CNN Factor: The Media and Conflict. *Journalism Studies*, 3(2), 225-240.
- Hester, A. (1973). Theoretical Considerations in Predicting Volume and Direction of International Information Flow. *Gazette*, 19(4), 238-247.
- Hilsum, L. (2007). Reporting Rwanda: the media and then aid agencies. In A. Thompson (Red.), *The media and the Rwanda genocide* (pp. 167-187). New York: Pluto Press.
- Hughes, N. (2007). Exhibit 467: genocide through a camera lens. In A. Thompson (Red.), *The media and the Rwanda genocide* (pp. 231-234). New York: Pluto Press.
- Iyengar, S. (1991). *Is anyone responsible? How television frames political issues*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kester, B. (2013). 'Maybe if the world had paid more attention.' Western cinematic perspectives of the Rwandan genocide and the role on the west: *Hotel Rwanda, Shooting Dogs and Sometimes in April*. In C. Brants, A. Hol & D. Siegel (Red.), *Transitional Justice: images and memories* (pp. 225- 238). Farnham: Ashgate Publishing.
- Luyendijk, J. (2010). Beyond Orientalism. *International Communication Gazette*, 72(1), 9-20.
- Miller, A. (23 augustus 2006). McCarthyism. Geraadpleegd op <http://www.pbs.org/wnet/americanmasters/episodes/arthur-miller/mccarthyism/484/>
- Moeller, S.D. (1999). *Compassion fatigue: how the media sell disease, famine, war and death*. Londen: Routledge.

- Myers, G., Klak, T. & Koehl, T. (1996). The Inscription of Difference: News Coverage of the Conflicts in Rwanda and Bosnia. *Political Geography*, 15(1), 21-46.
- Neuman, R.W., Just, M.R. & Crigler, A. N. (1992). *Common knowledge*. Chicago: University of Chicago Press.
- Paik, H. (1999). International News Coverage in the Wall Street Journal. *International Communication Bulletin*, 34(1-2), 9-13.
- Patterson, T. (1993). *Out of order*. New York: Knopf.
- Robinson, P. (1999). The CNN Effect: Can the News Media Drive Foreign Policy? *Review of International Studies*, 25(2), 301-309.
- Rosenberg, J. (z.j.). Rwanda genocide: s short history of the Rwanda genocide. Geraadpleegd op <http://history1900s.about.com/od/rwandangenocide/a/Rwanda-Genocide.htm>
- Rosenblum, M. (1979). *Coups and earthquakes: reporting the news for America*. New York: Harper and Row.
- Rwandese genocide ging sneller dan Holocaust: een miljoen doden in honderd dagen. (2009). Geraadpleegd op <http://www.geschiedenis24.nl/nieuws/2009/april/Rwandese-genocide-ging-sneller-dan-Holocaust.html>
- Semetko, H.A. & Valkenburg, P.M. (2000). Framing European Politics: A Content Analysis of Press and Television News. *Journal of Communication*, 50(2), 93-109.
- Shoemaker, P.J., Chang, T.K. & Brendlinger, G. (1986). Deviance as a Predictor of Newsworthiness: Coverage of International Events in the US Media. *Communication Yearbook*, 10, 348-365.
- Shoemaker, P.J., Danielian, L.H. & Brendlinger, G. (1991). Deviant Acts, Risky Business and US Interests: The Newsworthiness of World Events. *Journalism Quarterly*, 68, 781-795.
- The UN involvement (or lack thereof) in the 1994 Rwanda genocide. (2004). Geraadpleegd op <http://www.tigweb.org/youthmedia/panorama/>
- Toland, P. (2007). Sometimes in april. In S. McCloskey & J. Coriddi (Red.), *Policy & practice. A development education review* (pp. 108-109). Lisburn: Impression Print and Design NI Ltd.

Unicef meldt 50 000 doden in Rwandese vluchtelingenkampen. (1994, 2 Aug.). *Trouw*.

Geraadpleegd op <http://trouw.nl>

Van der Aa, G. (2008). Ellende verkoopt. In M. Hoogstraten & E. Jinek (Red.), *Het maakbare nieuws: Antwoord op Joris Luyendijk – buitenlandcorrespondenten over hun werk* (pp. 82-96). Amsterdam: Balans.

Verenigde Naties. (z.j.). Rwanda: a brief history of the country. Geraadpleegd op <http://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/education/rwandagenocide.shtml>

Wall, M.A. (1997). The Rwanda Crisis: An Analysis of News Magazine Coverage. *International Communication Gazette*, 59, 411-428.

Weaver, T. (1995). Prostituting the Facts: Aid and the Media. *Crosslines Global Report*, 14-15.

Primaire bronnen

Toronto Star

2 African leaders die as plane shot down: Attack raises fear of more killings and political chaos. (7 april 1994). *Toronto Star*, p. A3.

Barthos, G. (28 mei 1994). Failure in Rwanda shows U.N. needs to regain its focus. *Toronto Star*, p. A2.

Preston, J. (30 april 1994). 250,000 flee Rwanda carnage: 'Largest, fastest exodus' ever. *Toronto Star*, p. A1.

Rwandan death toll 1 million, U.N. says: Figure could even climb higher, aid worker says. (25 augustus 1994). *Toronto Star*, p. A3.

Slaughter in Rwanda called worst since 1970s Oxfam likens it to horror of Cambodia. (4 mei 1994). *Toronto Star*, p. A18.

U.N. to investigate Rwandan 'genocide'. (2 juli 1994). *Toronto Star*, p. A12.

The Globe and Mail

Ganguly, D. (3 september 1994). Terror tactics. Simply expressing desire to leave wretched camps and return home can mean quick execution at hands of Hutu zealots: Death squads haunt Rwandan refugees. *The Globe and Mail*.

Heyneman, R. (13 mei 1994). The seeds of Rwanda's bloody conflict: Is it possible that the fight in Rwanda is one of basic survival? *The Globe and Mail*.

New reports of massacres add to fears in Rwanda: Aid workers upgrade possible death total to 500,000. (14 mei 1994). *The Globe and Mail*.

Rwandan refugees shelled in stadium: United Nations peacekeepers' attempts to curb ethnic slaughter come to standstill. (20 april 1994). *The Globe and Mail*.

Rwandan troops kill prime minister: Soldiers and civilians on rampage. (8 april 1994). *The Globe and Mail*.

Sallot, J. (29 april 1994). Middle kingdom: Why Rwanda is not Bosnia. *The Globe and Mail*.

Two presidents die in crash. (7 april 1994). *The Globe and Mail*.

The New York Times

Horror in Rwanda, shame in the U.N. (3 mei 1994). *The New York Times*, p. A22.

Jehl, D. (10 juni 1994). Officials told to avoid calling Rwanda killings 'genocide'. *The New York Times*, p. A8.

Lewis, P. (7 april 1994). 2 Africa leaders die, U.N. says; Rocket may have downed plane. *The New York Times*, p. A1.

Lewis, P. (12 mei 1994). U.S. opposes plan for U.N. force in Rwanda. *The New York Times*, p. A9.

McFadden, R.D. (10 april 1994). Western troops arrive in Rwanda to aid foreigners. *The New York Times*, p. A1.

The Washington Post

Krauthammer, C. (27 mei 1994). Stop the genocide in Rwanda. *The Washington Post*, p. A25.

Preston, J. (22 april 1994). Death toll in Rwanda is said to top 100,000: U.N. votes to pull out most peacekeepers. *The Washington Post*, p. A1.

Randal, J.C. (16 juli 1994). A crowd that is measured by the mile; Hundreds of thousands more refugees cross into Zaire from Rwanda. *The Washington Post*, p. A1.

Richburg, K.B. (2 mei 1994). Bodies clog Rwandan river: Officials count hundreds of corpses per day floating into Tanzania. *The Washington Post*, p. A12.

Richburg, K.B. (8 mei 1994). Witnesses describe cold campaign of killing in Rwanda; Leaders

allegedly sought to wipe out Tutsis. *The Washington Post*, p. A1.

Richburg, K.B. (8 augustus 1994). The world ignored genocide, Tutsis say; As Rwanda massacre figure grows, slow response puzzles embitters survivors. *The Washington Post*, p. A1.

Starr, S.F. (6 september 1994). It's up to us to defuse the Rwandan time bomb. *The Washington Post*, p. A17.

U.N. considers pulling troops out of Rwanda. (14 april 1994). *The Washington Post*, p. A26.

Winter, R. (5 juni 1994). A journey into genocide. *The Washington Post*, p. C1.

De Standaard

Afrika machteloos tegenover Rwanda. (16 juni 1994). *De Standaard*, p. 5.

Gendt, R. de (18 april 1994). Vrij spel voor plundering en moord. *De Standaard*.

Gendt, R. de (2 mei 1994). Gewijzigd Rwanda-voorstel vindt nauwelijks gehoor. *De Standaard*, p. 5.

Hutu-milities vluchten uit Kigali. (29 mei 1994). *De Standaard*.

Vanderostyne, M. (17 april 1994). Belgen spuwen haat uit tegen beperkende VN-regels. *De Standaard*, p. 2.

Vanderostyne, M. (22 juli 1994). Rwandezes sterven bij duizenden in Zairese stad Goma. *De Standaard*, p. 1.

De Morgen

'Het ergste dat onze mensen ooit gezien hebben'. (22 april 1994). *De Morgen*, p. 2.

Hevige gevechten in Rwandese hoofdstad. NCOS: 'Slachtpartijen gaan onverminderd voort'. (28 april 1994) *De Morgen*, p. 13.

'Moorden in Rwanda gaan nog steeds door'. (3 juni 1994). *De Morgen*.

Rwanda en de mislukte dekolonizatie. (8 april 1994). *De Morgen*, p. 2.

Terugtrekking Belgische blauwhelmen onvermijdelijk. (14 april 1994). *De Morgen*.

Timmerman, E. de (14 juni 1994). 'De graven zijn nog maar halfvol, help ons ze te vullen'. *De Morgen*.

Timmerman, E. de (30 juni 1994). 'De Fransen mogen ons niet meer alleen laten'. *De Morgen*, p. 12.